

Ljubljanski

VON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 5. V Ljubljani, dne 1. velikega travna 1892. Leto XII.

Kazáková žena.

Balada.

»Danes še opašem ostri meč,
Z možem tvojim v boj odidem.
Ako Stenko se ne vrne več,
Ako sam iz boja pridem,
Plakala ne bodeš zapuščena,
Téšil jaz te bodem, lepa žena.«

»V tebi teče, v njem kazáška kri,
Igor, dom obeh je stepa.
Posvetita drugu drag moči,
Če ljubezen vaju sklepa,
Kdor srčan je in sovraga črti,
Govori o zmagi, ne o smrti.

»Ko objame trudno stepo sên,
Otemní Kavkázú krona,
Ti ostavi dom oborožen
In na breg prijahaj Dona!
Z lova mož se vrne, meč opaše;
Razodenem jaz mu, kam naj jaše . . .«

Mesec se blešči iz vode zroč,
Svet molči v oblasti spanca.
Dva kazáka skozi jasno noč
Jezdita iskrena vranca.
Don šumeva, reka valovita,
Kaj da nóčna jezdeca molčita?

Čepo vleče prvi na oči,
Kinžal drugi v roki stiska,
Nežno lice prvemu blešči,
Drugemu okó se bliska,
Prvo lice Stenkove družice,
Drugo vam je Igorjevo lice.

Šepetaje Igor záse dé:
»V nóči jezdim sam ob móži.
Predno zvezde nebne potemné,
Smrtni spev mu vrán zakróži.
Z mečem mahnem, vrnem se in snubim
Njéga lépo žéno, ki jo ljubim.«

Spremljevalka plašno šepetá:
»Stenku duše sum ne moti,
Da bežim nezvestega srca
Z Igorjem po temnem poti,
Za soproga le ljubezen čutim,
A ob drugú smrt njegovo slutim.«

Reke šum zataplja nju šepét.
Vranca skočita obema.
Konjskih zabobni kopit pekét,
Zázneta vojaka nema.
Nárazen ju krepka roka pahne,
Nad obrazom lepim meč zamahne.

»Smrt nezvesti ženi!« vika jek,
»Bog kaznuj tatú ljubezni!« . . .
Konja se iz dalje čuje tek,
Ki ušel je roki jezni.
Vrán nad stepo kroži v sên vtopljéno,
Stenko zrè na mrtvo svojo žéno . . .

Dolénjec.

Dunajske pesmi.

X.

Solnce v mráku tone,
Gór zlatí vrhove,
In v oblakih drobnih
Hladna luna plôve.

Mír iz lin oznanja
Svetu zvon večérni;
Ura mirna záme —
Môlči, vzdih prešérni!

Oh, da mi je tiho
Kdaj srcé že moje,
Tiho, ko kraljevstvo,
Noč, tihotno tvoje!

XI.

Rothenthurmstrasse.

Oj, ti lépo žensko bitje,
V stran pogléd obrni svoj,
Ki me z neizrecno silo
Vleče tajno za teboj.

Huj, kakó se valovito
V žilah mi pretaka krí,
V strásti burni duša slepa
Kopernéča plamení!

V duhu vidim nizko sóbo,
Vidim bled in mil obraz,
In po njem čistosti svéte
Angeljski razlit je kras.

Od zlatá, demantov tvojih
Bolj okó se ti žari,
In lokavo to smehljanje
V mreže tvoje me loví.

V stran pogléd si obrnila,
Drugemu se že smehljaš,
Res, nedolžna to zabava —
Prav prijetno se igraš!

Vidim sklenjene ročice,
Čujem prošnje vzdih glasán:
»Oh, ne vódi ga v skušnjavo
Ter njegova bodi bran!«

To teló v šumečem krili,
Belo, vitko in gibkó,
Vse mi je srcé prevzelo
Z neutésljivo strastjó.

Méni pa, ko mi bodalo
Seglo, zdí se, bi v srcé —
In spoznanja in kesanja
Sólze mi okó rosé.

Mègla na okó mi léga,
Divje krčí se srcé —
Mladih dnij vi vzori svétli,
Vprašam, kje sedaj ste, kjé!?

XII.

Hernalser Linie.

Revni deček, ní mladosti
Dôba srečna záte ní,
V bolečini in bridkosti
Tvojih broj se dnij gubí.

Zala tvoja ní postava,
Toda lep ti je obraz,
Ki z milóbo olepšava
Čudno toge ga izraz.

Med otróke druge skakat
Tudi ti bi rad mi šél,
Trdnih, zdravih nóg korakat,
Ne poséjal osamél.

To okó, kakó ti mílo
In bolestno gleda v svet,
Z ognjem čudnim, s čudno silo
Tebi pógled je razvnet.

A zamán željé so tvoje,
Mirno, tiho tù sediš,
Zreš vrstnike srečne svoje
In se žalostno smejiš.

Često že očí sem svoje
Meril z drugimi očmi —
A okó vztrpeti tvoje
Nemogoče se mi zdí!

Alastor.

Stari naslanjáč.

Bajka. Spisal S. P.

(Konec.)

akó je minilo nekoliko tednov. Ko je nekega dné zopet prišla, vzprejel jo je častnik kár hladno, malone neljubeznivo. Videl sem, da se je čudila in silila vánj, kakor bi ga izpraševala, kaj ima zoper njo. Toda on je molčal in molčal ter se v jednomer kugal. Ljubkala ga je in se mu dobrikala, da bi ga spravila v dobro voljo, toda vse zastonj. Sedaj se je ujezila tudi ona in mu rekla menda nekaj rezkega, zakaj ves besen ji je nekaj zavrnil in kričal nánjo, kakor bi ji kàj očital. Ostrmela je in se čudila, ali skoro se je tudi nji razvozlal jezik, in zavračala ga je, dokler se nista pomirila do dobra in se poljubila. Pri odhodu ji je moral reči nekaj imenitnega, zakaj dolgo je stala na pragu in prosèč dvigala roke proti njemu. Toda nikakor se ni dal omečiti; zopet se mu je zmračilo čelo, in poslovila sta se prav hladno. Ko je bil potem sam, stopal je ves razdražen po sobi in nekaj premišljal. Napósled pozove strežnika, osorno mu nekaj naroči in se odpravi z dóma.

Drugo jutro je bil slabe volje kakor človek, ki ga teží velika skrb. Kava mu ni nič kàj teknila, in zadril se je na strežnika, da mu je ne zná več kuhati. V tem pride častnik, stisne mu prijateljski roko in mu nekaj poroči. Naš častnik prikima z glavo, kakor da je zadovoljen s poročilom, in mu velí sesti. Prav resno sta nekaj ukrepala, ogledovala sablje, izbrala si jedno in skupaj odšla. Nató ves dan ni bilo nikogar v sobo, niti strežnika ne, dà bi bil pometal in popravil, ampak vse je ostalo razvlečeno. Že se je zmračilo, in še ni bilo čuti žive duše. Po ulicah se je polegel hrup, in z nasprotné hiše so se zasvetili slabi žarki prižgane sveče. Od dolzega časa se mi je

dremalo; kàr me je vzbudilo počasno drdranje vozà, ki je obstal tik pod našim oknom. Predno se do dobra vzdramim, zarožljà ključ v vratih, strežnik plane zasopel v sobo, prižgè svečo in hití naravnat posteljo, ki je bila razgrnjena še od davi. Toliko da za silo postélje, in gospod v modri vojaški suknji s črnim ovratnikom odprè vrata na iztežáj; takoj za njim pa prineseta dva krepka vojaka našega častnika in ga položita na posteljo. Silno me je pretreslo, ko sem pri slabi lojevi sveči videl obraz ležečega častnika. Bil je bled kakor smrt, oči je imel zaprte, in v prvem hipu sem mislil, da je mrtev. Toda velika skrb, katero je imel zánj tisti gospod, ki je bil menda vojaški zdravnik, dajala mi je upanja, da še živí. Prav varno ga je slekel, in ko je vrgel strežnik obleko náme, videl sem, da je bila bela suknja presekana in vsa krvava. Sedaj sem se še bolj trudil, da bi videl kàj več, in kmalu sem se prepričal, da je častnik hudo ranjen. Strežnik je nosil hladne vode, zdravnik je izpiral rano in jo napósled dobro zavezal in mnogo naročal, predno je odšel. Skoro za zdravnikom je prišel vojak v temni obleki in je vso noč bedèl pri postelji. Drugo jutro je zdravnik na vse zgodaj prišel pogledat in je zadovoljno kimal z glavo. Mudilo se mu je, zató je hitro nekaj naročil vojaku in strežniku ter potolažil častnika, ki se je ponóči toliko pokrepčal, da je mogel tiho govoriti.

Takó je sedaj potekal dan za dnevom; jedni so stregli, drugi tolažili in kratkočasili častnika, ki je hitro okreval; saj je bil mlad in krepak. Skoro ni več potreboval drugega za pomoč nego strežnika svojega. Tedaj prišumí neko popóldne zopet óna nališpana gospá. Strežnik ji odprè vrata in ostane v prednji sobi, da sta samá z bolnikom. Kàr stekla je k postelji, nagnila se na častnikovo glavo in ga strastno poljubljala. Nató me je pomeknila k postelji, sedla in mu pravila mnogo mnogo; časih je tudi on potihoma kàj rekel, in tudi smijala sta se zopet, dokler je ni mrak spominjal, da se je zamudila že predolgo. Odslej je prav pogostoma dohajala in vselej prinesla častniku ali vkuhanega sadja ali drugih slaščíc, ki teknejo bolniku, kadar okreva. Nekega dné se je čutil častnik nenavadno pokrepčanega, in zdravnik mu je dovolil, da je vstal po obedu. Prav praznično se je oblekel, lepo počesal in namazal lasé, strežnik je moral po sobi vse lepo pospraviti ter od gospodinje izprositi prt za mizo in kolikor treba posód za malo južino. Ravno je bilo vse v redu, ko so po prednji sobi drobneli ženski koraki. Gospá je kàr ostrmela. Veselo je skočila k častniku, objela ga in poljubila, potem pa se radovedno ozirala po sobi, kaj pomeni ta izpremembra. Razumel sem, da ji je rekel:

»Gostov pričakujem.« Ona je nató nekoliko v zadregi nekaj zavrnila in se vêdla, kakor bi takoj zopet odšla. Sedaj se ji on na ves glas zasmee, razodene ji, da je ona ta željno pričakovani gost, in zdajci sedeta drug kraj drugega, kakor predno je obležal. Strežnik je v tem prinesel na mizo prav slastno južino, ki je oba še bolj razvnela in spoprijaznila. Bilo je še več takšnih južin v dvoje; sedaj je on pogostil njo, drugič ona njega, in kár izkušala sta se, kdo komu ponudi boljših in slajših oblizkov.

Skoro je častnik toliko okreval, da je hodil z dóma, ali moral se je opirati ob palico. Gospé tedaj ni bilo več k njemu. Ne vém, ali sta se shajala drugjé, ali sta se morebiti sprla. Tudi sem zapazil, da častnik ni bil nič kàj dobre volje; pogostoma se je celó hudo razjezil, zlasti če mu je strežnik izročil kakovo pisanje. Nekega dné mu prinese krojač navadno gospódsko obleko. Pri tej priči vrže od sebe vojaško opravo, hitro se preobleče, in nagloma nekam pošlje strežnika. Za dobre pol ure se ta vrne, ž njim pa pride Jakop, stari moj znanec »Kaj bode ta tukaj?« mislil sem si. Ali tù ni bilo mnogo besed. Častnik je pobral vso vojaško obleko in orožje ter kos za kosom podajal Jakopu. Karkoli je ta rekel, vsemu je častnik prikimal, in ni ga bilo navadnega pričkanja in pogajanja. Jakopu so se oči kár svetile zaradi dobre trgovine; napósled je častniku odštel novce in odnesel njega vojaško opravo.

Gospódski preoblečeni častnik ni bil več prejšnji. Skoro bi ga ne bil spoznal. Ali tudi držal se je do cela drugače in čmeren je bil in nejevoljen, kakor ga še nisem videl. Do večera ni šel z dóma, ampak s strežnikom je pobiral svoje stvari in jih zlagal v zaboje. Drugo jutro se je napravil na pot. Dobri strežnik se je težko ločil od njega; solznih očij mu je poljubil roko in mu laški nekaj govoril, potem je znosil zaboje na voz, in ni ju bilo več nazaj ni tega ni drugega.

Kako uro po njiju odhodu je prišla domača gospá v sobo, odprla okna na iztežáj in ogledovala pohištvo. Nejevoljna je majala z glavo in kazala dekli madeže, katerih je bilo dôkaj po garnituri. »Za takšne gospode je že dobra,« rekla je, »ako jo bodem pa še kdàj potrebovala sáma, dam jo prevleči. To je grozno, kakó ljudje vse zamažejo; ako jih ne bolí tuja škoda, moralo bi jim biti vsaj do tega, da bi imeli samí čisto. Le dobro pomij tlà in okna, da bode vsaj čedno, ako pride kdo pogledat.«

Do večera je bilo vse počejeno, in že drugi dan se je naselil nov gostáč. Bil je častnik kakor prvi; le mirnejši je bil, in ne pomnim,

da bi bil kdaj kdo prišel k njemu. Zanimljivega nisem ničesar doživel ž njim, a še menj z njega nasledniki, ki so bili posvetni gospodje. Mèni je bila to najdalgočasnejša dóba vsega življenja. Kadar se je kdo izselil in je zopet domača gospá stopila čez prag, vselej sem se spominjal nje besed, da nas bode kdaj potrebovala sama, in mislil sem, ali je pač že prišel tisti čas. Vender dolgo dolgo smo morali še čakati. Minilo je gotovo nekoliko let. Napósled je bilo konec tudi tej puščobi. Prišli so zopet možjé z zelenim predpasnikom, potrgali z nas staro zamazano in iztrošeno tkaníno, zrahljali žimo in nas preoblekli čisto iz nova. Dobili smo zeleno tkaníno z belimi cveticami, torej nekoliko podobno stari. Niso nas pustili na prejšnjem mestu, niti nas predejali v drugo sobo, ampak vsi skupaj smo se preselili v drugo hišo. Kàr milo se mi je storilo, ko sem videl, kakó se je vse izpremenilo. Gospod se je še bolj postaral, ali bil je mirnejši in kakor bi se ne bavil z ničimer. Gospá je bila odločna kakor zmiraj, in takoj sem videl, da sedaj gospodinji in zajedno gospodari le ona. Zastonj sem se oziral po otrocih, ki so me nekdanj tolikanj kratkočasilí; razven mlajše hčerke, ki je bila pa tudi že za možitev, bilo ni nikogar več domá. Namesto njih je gospá imela v skrbi tuje dečke, ki so hodili v šolo. Bilo je med njimi dobrih in razposajenih, ali nobenemu se nisem mogel privaditi, zakaj preveč se mi je tožilo po domačih otrocih.

V novem stanovanji nas niso več ločili v posebno sobo, ampak namestili so nas v sobo, kjer sta domača gospá in hči največ bivali podnevi; sploh so se menda bolj skupaj stisnili v manjše stanovanje, česar jaz sevéda nisem mogel videti. Tudi smo se odslej večkrat selili in nismo bili takó navezani na isto hišo kakor prej. Mèni je to novo življenje ugajalo, in nič nisem pogrešal nekdanje veljave svoje, ko sem bil s továriši svojimi služil le imenitnejšim namenom.

Sedaj sem živel bolj po domače, vender tudi kratkočasneje, saj sem bil vedno med ljudmi in le ponóči in med obedom sem bil brez žive družčine. Časih so tudi otroci za nekaj tednov prišli domóv, ali skoro jih nisem poznal. Sinovi so bili že bradati gospodje, Lojzika pa odlična gospá, lepša nego je bila v mladih letih mati njena, in s seboj je privédla vselej sinka, ki je že hodil in rad mnogo vpraševal in pripovedoval, in še manjšo punčiko, ki je bila še v naróčaji. Takó je minilo leto za letom vedno jednako, brez izprememb, ki bi bile vredne spomina. Videl sem, kakó se ljudje starajo okolo mene, in čutil sem, da niti jaz nisem več mlad.

Po dolgoletnem jednakem in mirnem življenji je bilo napósled zopet nekoliko burnih dnij; ali ker se je obravnavalo vse v naši

posajeni páglavci na vso moč in skakali po njih, kakor po telovadni pripravi. Odlomil se je držaj in ni se dal več popraviti do dobra; ostal je pohabljen, in vedno ga je moral mizar iz nova klejiti, dočim je gospá kár sama krpala raztrgano prevlako.

Sedaj nas niso več čuvali, in bili smo popolnoma ravni vsemu ostalemu pohištvu; minil je vsak razložek med mehko blazino in trdim lesom. Razvlekli so nas po vseh sobah, in zdelo se mi je, kakor bi se nam posmehoval, kadar nam je kdo rekel »garnitura«. Takó poravná starost tudi pri neživih stvaréh vse, in ostane ti le spomin na veljavo in gizdavost mladih let. Nekaj pa mi je venderle delo dobro. Stari náš gospod, ki me je nekđaj tolikanj črtil, sédal je rad náme, zakaj rekel je, da najbolje počije na méni, kadar ne more ležati. Prestavili so me v njega sobo tik postelje. »Torej tudi midva sva se našla!« mislil sem si in izkušal čim bolje ustrezati nekđanjemu sovražniku svojemu, toda kaj pravim sovražniku, saj ni moglo mehko njegovo srce nikogar sovražiti, in sam Bog vé, zakaj je bil prav za prav zoper nas. Bodisi; sedaj je tudi on ljubil méne, kakor sem ga ljubil jaz od nekđaj, in bil sem popolnoma zadovoljen. Toda videl sem, da ne bodeva dolgo skupaj. Čimdalje bolj mu je pešala moč; časih se po ves dan ni genil iz postelje, brez tuje pomoči pa že ni mogel vstajati. Vedno je moral biti kdo pri njem, in niti ponóči ga niso dolgo puščali samega. Največ mu je stregla mlajša hči Tinica, katero je imel menda najrajši; časih pa jo je namestila mati, kadar je ni zadrževalo gospodinjstvo. Napósled je blagi sivček že malo govoril; le spal je in molil ter se pripravljaj na smrt. Nekega jutra prosi hčer, ki je ponóči bedela pri njem, naj mu pomaga iz postelje, ker ne more ležati. Ko vstane in se za silo obleče, séde náme in mi nasloni glavo na blazino. Takó sloní mirno, hči pa sedí poleg njega in dremlje. V tem pride mati in pogleda dobrega možá svojega. »Za Bóga!« vzklikne vsa prestrašena, »kaj je očetu?« Hči skoči kvišku, in obe vzdigneta sivo očetovo glavo, ali zastonj! Toliko da jo izpustita, pade zopet nazaj; oči se ne odpró, sapa je zastala — starček je mirno zaspal v Gospodu.

Prvi trenutek je bil grozen. Mati in hči sta se jokali na ves glas, in kdorkoli domačinov ali tujcev je prišel pogledat, kakó je umrl »pravični mož,« vsakomur so zalile bridke solze oči. Ko sta se nekoliko potolažili, imeli sta polne roke opravila in zmotili sta se. Drugi dan so prišli iz bližnjih krajev ostali otroci domóv, da se poslové od predobrega roditelja svojega in ga spremijo k večnemu počitku. Pogled na ugasle oči je silno pretresel vsakogar, in ni se mogel takoj upo-

kojiti. Ali človek se privadi vsemu, in tudi otroci so se umirili; saj so spoznali, da stari oče ni mogel več živeti in da torej smrt zánj ni bila nič hudega, zlasti takšna, za katero ga lahko zavida vsak človek. Potolaženi so sedeli skupaj in se pozno v noč menili o dobrem pokojniku. Karkoli je kdo povedal iz življenja očetovega, vse je le povelečevalo njega spomin. Zdelo se mi je, kakor da oče niti ni umrl, ampak da je v duhu med njimi, le nekako preroben je, očiščen vseh tistih telesnih spon, ki svetu le prerade zakrivajo plemenito dušo, óni del božjega darú, ki človeka povzdiguje nad vse ostale stvari tega sveta.

Po pogrebu so se otroci zopet razšli, le Netka, najmlajša hči, ostala je domá pri materi in starejši sestri svoji. V lepi zlogi so živele in si pomagale pri vsakdanjih opravilih. Najmlajša se je namesto matere, ki ni bila več odločna kakor nekdanj, ukvarjala z otroki in dobro jih je znala brzdati. Tudi sicer se je na starem dômu marsikaj zasukalo po novi šegi, in skoro sem zapazil, da se vse ravna po Netki, ki je imela pri materi največ veljave. Jaz sem bil s to izpremembo prav zadovoljen, zlasti ko se je pod izurjenimi prsti najmlajše hčerke tudi zopet oglašal klavir, ki je zadnja leta že popolnoma umolknil. Le jedno mi ni bilo po volji. Netka je mater vsak čas nagovarjala, naj kupi novo garnituro. »Ali kaj bode z nami?« skrbelo me je. Nič ne bi bil maral, ako bi nas bilo konec, saj sem že dolgo živel in še več izkusil; ali kaj, ko bi nas prodali Jakopu? Ta misel me je mučila noč in dan. In prav ta strah je bil vzrok, da se navzlic dobrim nje svojstvom nič kaj nisem mogel sprijazniti z najmlajšo hčerjo. Res, postarali smo se, ali za staro hišo smo že še bili, vsaj za toliko časa, da bi nas bilo do dobrega konec, saj dolgo itak ne bi čakali smrti. Ne morem vam povedati, kakó me je pretreslo, in koliko sem trpel, ko je rekla nekega dne Netka: »Mama, saj bi Jakop tudi še kaj dal za staro garnituro, pa bi lahko kupili novo.«

Že sem bil uverjen, da nas nihče več ne reši Jakopa, in kakor na morišče sem se pripravljaj na pot za Ljubljano. Ali glej čudne usode! Preživel sem najmlajšo hčer na lastnem nje dômu. Mati je kupovanje vedno odlašala in dasi je po malem prihranila še precèjšnjo vsoto za novo garnituro, vselej je prišlo kaj vmes, kar je bilo potrebnjše, in novci so zopet pošli. V tem je Netka zbolela in prav naglo je hirala. Prihajali so zdravniki drug za drugim, stari in mladi, ali nobeden ni mogel pomagati. Dèklica je pókašljevala čimdalje huje in je že sama obupavala. Sedaj je tožila, da jo zebe, sedaj, da ne more dihati. Postavili so mène za peč, in tù je zavita v topla ogri-

njala posedala vso dolgo zimo. Napósled je sneg skopnel, in tolažili so jo, da tudi njo zopet okrepi pomlajena priroda. Zmajala je z rameni in bridko vzdihnila, kakor da ne véruje tolažilnim besedam. Milo je pogledala proti oknu, ko je pomladansko solnce prvič zopet posijalo v sobo. Sedaj so jo z menoj vred potisnili k oknu in ga odprli, da je dihala čisti zrak.

»Oh, kakó dobro mi dé!« ponavljala je često in zrla proti modremu nebu nad streho nasprotné hiše. Drugi dan so naju zopet namestili k oknu in potem še nekolikokrat. Ali tudi to ni več pomagalo. Lože je kašljala, ali skoro je izkašljala; bila je čimdalje slabša, in preostra ji je bila sapa pri odprtem oknu. Upanja ni bilo, da bi še kdaj okrevala. Bilo je v postu, in bližala se je Velika noč. Znanke in prijateljice, ki so prihajale tolažit in kratkočasit bolno tovarišico, pogovarjale so se o tem in ónem in govorile tudi o postnih propóvedih. Nató je omenila jedna, da je že bila pri izpóvedí; druga je rekla, da pojde v soboto, in bolníci se je milo storilo, da se ne more tudi ona udeležiti lepih pobožnostij. Ko je bila zopet sama, pozvala je sestro k postelji in rekla: »Kaj praviš, ali bi se mama kaj zeló prestrašila, ako bi se izpovedala domá in prejela sveto obhajilo? Prej mine veliko-nočni čas, nego okrevam, ako sploh okrevam še kdaj.« Sestra v prvem hipu ni mogla odgovoriti; silna žalost ji je stiskala srce, zakaj dobro je védela, da Netka sama čuti bližnjo smrt. Premagovala se je, kolikor je mogla, in je izjecala nekoliko tolažilnih besed. Rekla je, da si v tem svetem času vsakdo želí verskega tolažila, nikar bolnik; a mati, ki je sama pobožna, spoznala bode, da je nje želja upravičena. Delj sestra ni mogla ostati pri Netki, ampak šla je iz sobe, in dolgo je ni bilo nazaj. Menda je pripravljala mater, zakaj ko se je vrnila ž njo, menili sta se o sestrini želji, kakor o stvári, ki se umeje sama po sebi.

Drugo jutro se je Netka čisto preoblekla, sedla náme in čitala iz molitvenika. Sestra Tinica je pospravila po sobi, kolikor je mogoče pri bolniku, pogrnila mizico ter postavila nánjo podobo svetega križa in dve vošчени sveči. V tem naznani zvonček, da je prišel duhovnik z zadnjo popotnico. Skesano se je Netka izpovedala in pobožnega srca prejela sveto obhajilo, ali solzne oči so zajedno pričale, kakšne misli so ji pretresale dušo. Ko je duhovnik odšel, iznemogla je popolnoma. Dejali so jo v posteljo, ali vstala ni več; izdehnila je že nekoliko dnij pozneje.

Mêne so tedaj obhajale čudne misli; zdelo se mi je, da je tudi méni odbila zadnja ura. Ne vém, ali je bilo naključje ali je bila usoda: odkar je Netka pri svetem opravilu zadnjič sedela na méni, menil se

ni nihče záme, ampak potiskali so me po sobi, kakor bi bil vsem na poti. Ko so Netko devali na mrtvaški oder, védel se je najoblastneje človek, ki ni videl skoro ničesar, a glavo je imel izraslo po stráni. Tudi njemu sem bil na poti, zakaj spoteknilo se mu je, in padel je čez moj priklejeni držáj in ga odlomil; ko pa se je prijel za blazino, pretrgala se je vsa prevlaka, da nisem bil nikomur več podoban. Niso me več ni klejili ni krpali, ampak odnesli so me po temnih stopnicah góri pod streho in me ondu takó neusmiljeno treščili ob tlà, da sem omedlel. Ko sem se zopet závédel in se ogleđoval, kje sem, žaloval sem le zató, da me niso pokončali do dobra. Kamorkoli sem se ozrl, videl sem zgolj razbite posode, zlomljeno pohištvo in razne druge nevredne in nepotrebne stvari, ki so se preživele in niso bile za nobeno rabo. Jakopova »štacuna« je bila proti temu brlogu pravi raj.

»Kaj bodem tù? Ali me kdáj kdo otmè tega groznega pregnanstva? Toda kaj bi z menoj? Peč bi si zakuril.« — Takó sem premišľjal in se uveril, da bi bilo najbolje, ako bi me sežgali. In vender sem bil tudi sedaj še nekemu dober. Mačke so prihajale in si izvolile méne za ležišče. Ubraniti se jih nisem mogel; toda saj mi tudi niso storile ničesar. Bolelo me je le moje ponižanje, kadar sem se domislil nekdanje službe pri grofu in jo primerjal sedanjemu pozivu. Ali najhuje je bilo to, da se niti smrti nisem mogel nádejati; zakaj nihče me ni prestavľjal, niti se me dotikal, in lahko bi bil mirno čepel pol veka in še delj v tej pusti samoti, ne da bi me bilo konec. Tinica je časih, sevéda malokdaj, prišla góri k nam in iztikala med polomljeno šaro, kakor bi iskala pozabljenih zakladov, pa je vselej zopet odšla, ne da bi bila káj našla, kar bi bilo vredno vzeti s seboj. Nekega dné je zopet prišla in ž njo tudi stara kuharica. Iskali sta starih škatelj, ali ni je bilo za rabo. Zdajci se kuharica zaničľjivo odreže: »Gospodičina, vsa ta šara ni za drugo nego v ogenj.« Toda gospodičina Tinica je bila drugih misľj; čislala je vse stare stvari, kakor bi bile svetinje, in ni dala odnesti ničesar. Takó sem ležal polomľjen in pozabljen pod streho morda dve leti. V tem pride nekega dné proti večeru kuharica, zgrabi me in vleče dóli po stopnicah. Drugega nisem misľil, nego da me sežgè. Ali motil sem se; nesla me ni v kuhinjo, ampak v sobo, in me postavila kraj starega mojega továřiša, ki je bil skľejan in pokrpan še zmíraj za manjšo službo. Kár ginjen sem bil, ko sem zopet videl in sľišal ľjudi, akotudi se nisem mogel nádejati, da ostanem med njimi. Ura za uro je potekala, in predno sem si misľil, bila je polnoč. Tedaj se oglasi moj továřiš in me veselo pozdravi:

»Dobro mi došel! Mislil sem, da te je že davno konec; kàr čujem danes, da si še na svetu.' Julček je na nekoliko dni prišel k materi in sestri. Danes po obedu so vsi skupaj posedeli in se menili. Julčkova mlada žena je sedela na mēni in rekla, da ga med pohištvo po novi šegi ni stola, na katerem bi mogel človek počivati takó prijetno kakor na tem starinskem naslanjáči, namreč na mēni. Mati nató odgovorí, da ima pod streho še jednega in da ga ji rada prepustí, le popraviti in preobleči ga bode treba. In glej, sedaj si tù, jutri te prenové, in zopet bodeš v častéh.«

Védel nisem, ali bi se veselil nove izpremembe ali ne. Želel sem si smrti, ne pa nove službe med mlajšim zarodom, ki me ne bode umel in me utegne še zaničevati. Vsekakor sem radoveden čakal usode svoje. Prišli niso več delavci v hišo kakor nekda, ampak mēne so nesli k njim. Ondu so mi potrgali vse ostanke stare tkaníne; popravili mi polomljene lesene kostí in jih nekoliko okovali z železom; zamenili so nekoliko jeklenih vzmetij, zrahljali žimo in ji dodali nekoliko nove; napósled so me vsega preoblekli s temnordečo, pisano tkaníno, da na mēni ni bilo videti nič lesá in sem bil do cela preroben, lepši nego v mladosti svoji. Nató so me dobro zavili in me oddali na železnico. Da se bodem kdàj vozil po železnici, tega nisem mislil nikdar niti v srečnejših časih, nikar v pustem pregnanstvu pod streho. Takó sem prišel med vas, ki ste se posmehovali moji nekoliko zastareli obliki. Bodisi; sedaj veste, da nisem preprost pritepenec; izkusil sem dosti, ali vsega vam niti povedati ne morem, ker sem mnogo pozabil. Zadovoljen sem, da sem še na svetu; saj imam lahko in prijetno službo, da jo bodem opravljal še leta in leta. Razven predobre moje gospé skoro nihče ne poséda náme; ali sósebnó dobro mi dé, da me gospá nič menj ne čísla nego vas mlajše po novi šegi; ampak celó nekako spoštljivo se pogovarja o mēni s svojim možem. Dobro, da ni — — —

V tem je petelin zapel, in minila je dóba strahov in drugih čudnih prikaznij. Stari naslanjáč je umolknil in ni mogel dovršiti pripovedovanja svojega, katero se mu je itak nekoliko zavleklo.

Nebeški in pozemeljski ogenj.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

(Dalje.)

menitnega pomena je tudi tisti nebeški ogenj, katerega omenja Sveto pismo pri Elijevem darovanji, in óni, kateri se je prikazal, ko je sveti Duh razsvetlil apostole.

Prerok Elija, katerega je izvolil Bog, da bi izpreobrnil izraelsko ljudstvo, zavédeno k maliku Baalu, svetoval je ljudstvu, naj se daruje prepriča, kateri bog je pravi. »Dajte,« rekel je ljudstvu, »mêni in Baalovim duhovnikom dva vola. Izmed njiju naj si izberó Baalovi duhovniki, kateregakoli hočejo, pripravijo naj ga za daritev, položé naj ga na drva, ležeča na ognjišči, ognja pa naj nikar ne prižigajo pod njim. Jaz, Elija, storim prav takó in tudi ne prižgem drvâ. Potem prósi vsak svojega Bogá, naj blagovoljno vzprejme daritev. Tisti bog, kateri pošlje ogenj na oltar, bodi pravi Bog.« — Ljudstvo temu nasvetu pritrdi, Baalovi duhovniki prosijo na vso moč od jutra do večera Baala, da bi jih uslišal, toda zaman. To vidêč, pokliče Elija ljudstvo k sebi, postavi oltar, potegne rázor okolo njega, izpustí vode vánj, razseka vola in zloží kose na drva na ognjišči ali oltarji. Sedaj stopi pred oltar in prosi: »Bog, pokaži danes, da si ti Bog izraelski in da sem jaz tvoj služabnik vse to storil po tvojem povelji. Usliši me, Gospod, usliši, da spoznâ to ljudstvo, da si ti, Gospod, Bog in da se povrne k tebi!«

Na to prošnjo je padel ogenj z nebá, požgal vso žrtev in polizal celó vodo iz razora. To vidêč, padlo je ljudstvo na obraz in vzkliknilo: »Ta Gospod je Bog, ta Gospod je Bog!« —

Kdo bi se pri tej priči ne spominjal, kakó se je Bog sveti Duh v podobi plamenov spustil z nebá na apostole pri njih razsvetljenji? Ko so bili deset dnij po Kristusovem vnebohodu zbrani v nadstropji tiste hiše, kjer so se navadno shajali na judovski binkoštni praznik, zaslišal se je zdajci z nebá nekov vrišč, jednak silnemu vetru. Bog sveti Duh se je prikazal v podobi gorečih jezikov, ki so se dvigali nad vsemi glavami. — Vsi apostoli so bili razsvetljeni in s svetim Duhom napolnjeni. Jeli so govoriti vsakatere jezike.

Kaj imenitni so navedeni vzgledi iz Svetega pisma, premnogo dadó misliti človeku, ki jih premišlja z neizkaljenim umom in jih gleda

odprtih očij. Pričajo pa tudi, kaj je v duhu tedanjega ljudstva pomenil nebeški ogenj.

II.

Mojzes se je pred trnovim grmom čudil, da grm gori, toda ne zgorí. Prav takó bi se morali ljudje čuditi solncu, da gori takó silno, toda ne zgorí. — Ko bi se solnce, prej nepoznano, hipoma prikazalo na nebu z veliko svojo svetlobo in s poletno vročino, ali bi kdo mislil, da ne gori? Ako bi nas ta novi prikaz grel in pripekal z óno svetlobo in vročino kakor naše navadno solnce poléti, da prav takó ni móči gledati vánje kakor v razbeljen plávež, ali bi ne vpraševali gledalci, koliko časa bode neki gorelo, kdaj dogorí? Da bi ne zgorelo ali vsaj nikdar ne ugasnilo, to bi iz težka prišlo komu na misel. Dejanski pa smo takó vajeni vsakdanjemu solnčnemu prikazu, da se ne vprašujemo, ali bode kdaj zgorelo ali ne, temveč mislimo si po navadi, da ne zgorí in ne ugasne nikoli.

Vender tudi solnce, najsi je velikansko, dogorelo bode in ugasnilo v poznih prihodnjih časih.

Kdor bi se do živega zamislil v tisto dóbo, ko ugasne solnce, njega bi pretresla neizrecna groza, zakaj nikakor bi se ne mogel iznebiti brezupnih mislij na prihodnost svetá. Nemirno bi se mu podilo po glavi vprašanje za vprašanjem, kakšne bi bile neki posledice tega dogodka. Ko bi se tolikanj umiril, da bi se že ne bal za življenje, spoznal bi, da pomeni konec solnčnega sijaja in ogrevanja konec vsega, kar rase in živi na zemlji.

Kdor bi si rad natančneje razjasnil posebne posledice, katere bodo izvirale iz konca solnčne gorkote, moral bi prej pozvedeti, kaj sploh ima zemlja od solнца in kaj je prejemale od njega od tistih davnih vekov, ko se je prvič jela delati plodna prst od skalovja, katero so razrušile prvotne sile prirodne. Kdor bi pa celó predrzno trkal na vrata pozne prihodnosti in želel uzreti podobo tedanjega svetá, moral bi razširiti znano sedanjost solnčnih učinkov po prihodnosti in sicer v tisti meri, kakor bode končno pešala solnčna moč. Po tem poti bi se utegnil razmišljujoči človek približati v mislih óni podobi, katero bode dobivala zemlja naša, ko bode ugašalo solnce.

V Goethejevem »Faustu« pravi sicer Mefisto Bogú: »Tvoja dela so še lepa kakor prvi dan stvarjenja«, ali bodisi, da so lepa, kolikor morejo biti, takšna venderle niso več, kakeršna so bila prvi dan. Nič ni stanovito, kar vpliva na naše počutke in kar se nam razodeva po

prikazih — povsod vedno izpreminjevanje! In samó do izpreminjevanja seza spoznanje človeško, do notranjega bitja nikoli!

Nihče ne more povedati, kakova bi bila zemlja, da ni ne solnca ne njegove gorkote in luči. Brez solnca bi ne bilo zemlje; vsaj takó trdi teorija Kantova in Laplacova. Kant in Laplace in ž njima večina denasnjih strokovnjakov uči, da se je naša zemlja ločila od solnca okrog njega srede. Tedaj je bila zemlja v mladih svojih vekih kos solnca in je še sama gorela. Ohlajala se je pa tem hitreje, čim manjša je sama. Ohladivši se, izgubila je svoj ogenj in svojo luč. Temna in mrzla bi plavala po brezkončnih prostorih svetá, da je tudi solnce ugasnilo takó hitro kakor ona. Solnce je bilo zemlji v pomoč s svojim ognjem, zlasti z žarečo gorkoto svoje luči, da se je sčasoma izkopala iz začetnega bója med svojimi tvarinami ali iz káosa. To je tudi Mojzes takó preprosto oznanjal svojemu ljudstvu, da ga je lahko umelo. Vse, kar pripoveduje Sveto pismo o stvarjenji na zemlji, vse je prihajalo od solnca; vsega tega in še marsičesa bi pogrešala zemlja, da ni gorečega solnca na nebu.

Da so že stara ljudstva ali vsaj njih modri možjé poznali to neizrecno imenitnost našega solnca, priča Makrobij, ko pravi: »Prirodoznanci imenujejo solnce srce svetá.«

Kakor je bilo že v starodavnosti solnce najčistejši prvotni ogenj, prav takó je bilo tudi poznejšim rodovom še tisoč in tisoč let pozneje podoba čistosti, dokler niso izumili daljnogleda. Vera v neoskrumbno čistost solnčno se je v dolgih vekih tolikanj globoko vrasla v duševno življenje človeško, da ni bilo móči verjeti prvemu opazovalcu, ki je z daljnogledom ugledal solnčne pege. Kakor plava na raztopljenem železu, ko se odteka iz plávža, nekaj temnih, nezgorelih rudnín, prav takó plavajo na videz po svetlem solnčnem obrazu temne lise. Kaj jih proizvaja, to dosihdob še ni dognano.

Paganski modrijani so si domišljali, da je solnce nekakšna orjaška posoda, iz katere priteka vesoljno svetovno mórje tiste ognjene in sveteče tekočine, katera prešinja kot »eter« vsa telesa. Od te tekočine prihaja rast in življenje. Iz takih nazorov o solnci izvira misel, da ni vesoljni svet nič drugega nego živa stvar, kateri se po žilah pretaka ognjena tekočina. Po tej sliki so dalje sklepali paganski duhovniki, da ne more nič poginiti, kar je ustvarjenega; tvarine in prvine so nepogubne kakor ves svet; življenje in smrt se ločita zgolj po sestavi trohic, od katerih je bilo zgrajeno teló; večno je stvarstvo v prostoru in času!

Gledé na denašnje prirodznanske nazore utegne kdo vzklikniti: »Nič ni novega pod solncem!« Ali pozabiti ni smeti razločka med domišljijo in pravim spoznanjem.

Solnčni ogenj, za našo zemljo najimenitnejši prikaz izmed vseh ognjenih prikazov, izvira iz dosedaj negotovega vzroka. Nekateri prirodoslovci mislijo, da gorí vse solnčno teló, ali da je vse solnce raztopljeno ali vsaj po površini oblito z raztopljenimi rudninami, ker bi sicer ne razpošiljalo tolike svetlobe po svetovnem prostoru in ž njo vred takó hude vročine, da je kár ni prebiti, ko nas poléti najhuje zadeva. Drugi pa trdé, da solnce ne gorí po vsem telesi in da ni do cela raztopljeno, nego da gorí le njegova plinova odeja ali atmosfera. Zató imenujejo njega svetečo odejo »fotosfero«. Nam se pa zdí, da bi ta vročina, katera se pojavlja vrhu solnčnega telesa, raztopila sléharne pozemeljske rudnine; saj celó zemljani v toliki razdalji časih silno trpimo od solnčne gorkote.

Razkranjanje solnčnih žarnih barev ali spektralna analiza je dokazala, da je sestavljeno solnčno teló vsaj do malega od prav takšnih tvarín in rudnín kakor naša zemlja; torej ni soditi drugače, nego da mora biti solnčno površje raztopljeno. Z lučjo vred uhaja solncu njega vročina, in solnce se ohlaja po vrhu, kakor se ohlaja na zemlji sléharna razbeljena stvar, kadar jo iz razgrete pečí postavimo pod milo nebó. Razgreto solnce, ki plava po prostem vsemirji, mora se torej vedno ohlajati. Ako se mu sedaj še ne pozná, da bi se ohlajalo, temu vzrok je to, da se solnčno teló še nekoliko skrčuje, odtod pa prihaja iz sredine njegove še toliko gorkote na površje, kolikor bi se razmerno ohladilo, ker neprestano delí gorkoto po vsem prostoru. Kadar se ne bode več krčilo, poznalo se bode ohlajanje, ako se mu od zunaj ne vrne izgubljena moč njegovega ognja. Takšne kurjave pa solnce ne pogreša. Kakor padajo ognjeni utrinki na zemljo, prav takó pada brez dvojbe obilo svetovnega ali planetnega drobiža v solnce. Morda zadene ta usoda časih tudi kakšno zvezdo repatico.

Kakor solnce še vedno gorí in po neizmernem prostoru razširja svojo vročino in luč, takisto goré in svetijo vse stalne zvezde razven premičnic ali planetov našega osolnčja. Stalne zvezde so jednake našemu solncu; vsaka je záse goreče solnce in vsaka vodi menda kakor naše solnčno krdelo veliko družčino sedaj že ugaslih planetov s seboj po svetovnih svojih potih. Kakó veličasten je vender pogled na te mirupolne nebeške ognje, kakó skrivnostno naudaja razburjeno srce óni ponočni svit nebeških lučij, brezštevilih zvezd!

Toda kaj nam pripoveduje svetloba tega nebeškega ognja? O stvarstvu ónkraj solnca bi človek ne védel ničesar, da ne goré ondotna solnca, da ne prihaja njih luč in ne prinaša poročil na zemljo. Svetloba, poleg elektrike najhitrejša potovalka, premeri v jedni sekundi 42.000 milj; od solnca do zemlje — nad 20 milijonov milj — ne hodi dosti delj nego osem minut. Ali dasi teče hitro, venderle potrebuje več let do bližnje zvezde stalnice. Zvezde rimske ceste so pa celó takó daleč od nas, da potrebuje luč na tem poti okolo štiritisóč let (Aleksander Humboldt v »Kosmosu«).

Ko bi tedaj ugasnila stalna zvezda tam v daljnem nebeškem prostoru, videli bi jo še mnogo let, in ako stojí daleč, še po tisoč letih na prejšnjem mestu. Ako bi se pa druga zvezda v ónih krajih šele vnela, ugledali bi jo toliko pozneje, kolikor se zamudi luč njenega ognja na dolgem poti do zemlje. Človek torej ne ogleduje zvezd in zvezdnatega nebá, kakeršno je sedaj, temveč kakeršno je bilo v minulih časih.

Svetovi, kateri goré kakor solnce in stalne zvezde, vidijo se o svoji luči, planetje ali podruženi svetovi našega solnca, n. pr. zemlja, luna i. dr., pa ne goré več, da bi se videli o svoji svetlobi, torej so temna telesa, katerih bi ne bilo videti, da jih ne obseva solnce. V starodavnih časih pa so goreli tudi planetje. Nekoliko takega požara se je videlo pred več leti na vélikem planetu Jupitru. Požar je sezal takó na široko po Jupitrovi zemlji, da bi morali naši zemlji sedemkrat odreti skorjo, ako bi hoteli ž njo pokriti goreče Jupitrove širine. Ščasoma je njega ogenj ugasnil ali tolikanj oslabil, da ga ni več videti. Površna skorja se mu je ohladila, pod njo pa še vedno tli njega notranji ogenj.

Tisti časi pa, ko je gorel še ves planet Jupiter, minili so že davno. Dasi je Jupiter — ker je dlje od solnca nego zemlja — po Laplace-Kantovi teoriji starejši od zemlje, vender še po svojem površji ni prebil vseh ónih prevratov, katere je že v davni dóbi dokončala manjša zemlja, ker se je ohladila hitreje. Učé pa izkušnje, ne le óne pri arteških vodnjakih, nego tudi óne pri globokih rudnikih, da je čimdalje bolj vroče, kolikor niže prihajaš pod zémľjo. Rudarji pravijo, da delavci po nekaterih globokih premogovnikih v Belgiji kàr nobene obleke ne strpé na sebi zaradi prehude vročine. Ako rase zemeljska gorkota v tistem razmerji z večjo globočino kakor pri arteških vodnjakih, to mora biti že dve do tri milje pod rušo vročina tolika, da so ondu raztopljene vsakateré rudnine. Geologi, kateri so primerjali razsežnost raztopljenega zemeljskega jedra debelosti ohlajene

in utrjene zemeljske skorje, pravijo, da trdna zemeljska skorja še toliko ni debela, kakor je jajčja lupina v primeri proti vsemu jajcu.

Zemlja je sicer že pred neznano dolгим časom izgubila ognjene poboje svojih otroških let, vendar še ogenj ni povsod ugasnil na nji. Ne pojavlja se samó iz notranje zemlje kakor ogenj iz ognjenikov, ampak tudi v nje ozračji kakor strela, utrinki, polarna luč in mnogoteri drugi ognjeni prikazi.

(Dalje prihodnjič.)

Primera.

Tvoj duh za svet primere išče.
Ni boljše, menim jaz, od té:
Vesoljni svet je gledališče,
Igralci v njem ljudje.
Kulise péstre so razmere,
Življenje naše igrokaz.
Junak si igre ti katere,
Junak katere — jaz.

Filodem.

Mladi pevki v spomin.

K pesmi v srce sezajoči
Vzdigni, pevka, glas krasán,
K stepni me začaraj koči! —
V nji sedi na klópi borni
Starka pri mladenki zorni,
Šiva rdeči sarafín.

Tja pošilja mi poglede
Skozi okno v kočó duh;
Stare matere besede
O mladosti duéh nestalnih
In o starih urah žalnih
Čuje mi iz pesmi sluh.

A pri tem obraz zakrijem,
Kakor v slutnji vzdihujóč:
Tudi ti — naj čut izlijem —
Da si v svojem mladoletji
Slavca sramotila v petji,
Praviš vnukinji nekóč . . .

y.

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starč.

XXV.

ravite, da vam premalokdaj pišemo. Mogoče; ali kaj hočete: dandanes, ko se ljudem vedno le mudí in mudí, pa hitro poročajo vsako stvar, kratko in jedernato, na dopisnicah ali po brzojavih; dandanes se človek res težko odloči, da piše dolgo pismo, in le prerad odlaša takšno pisanje. Toda nikakor se ne mislimo opravičevati, saj se skoro kesamo, da pogosteje ne poročamo o kulturnem življenju hrvaškem, zlasti ker trdite, da Slovenci takó radi čitajo takšna poročila. Radi vam verjamemo, zakaj prepričali smo se samí o lanski tukajšnji razstavi, kakó se rojaki naši zanimljejo za duševni napredek Hrvatov in za lépo njih stolicó, za beli Zagreb. Saj ga ni bilo dné, da bi na ličnem razstavnem prostoru sedaj tù, sedaj tam ne bili srečali znancev z ónkraj Sotle.

Omenili smo lanske zagrebske razstave ali »izložbe«, kakor bi nas pekla vest, da nismo kàj več poročali o tej prelepi kulturni cvetki, ki je iznenádejala vsakega, tudi najlahkovernejšega optimista. Res smo nekolikokrat hoteli zamočiti peró, da opišemo mično razstavo, ali kakó da jo opišemo? V enem pismu se ni dalo povedati vsega, za več pisem pa je prostor v »Zvonu« pretesen. V tem so slovenski dnevniki dobro in obširno poročali o nji in nas rešili naše naloge. Saj majhen leposloven list niti ni, da bi obširno poročal o izložbi, ki je hotela zlasti pokazati »gospodarsko-gozdarski« napredek národa hrvaškega. Sevéda, lanska zagrebska izložba je imela še drug splošen, kulturn pomen, ali prav to je, kar nam ne dá, da bi do čista molčali o nji.

Že zunanja uredba in uravnava vse razstave je bila takó lična in ukusna, da je takoj prijetno iznenádejala vsakogar, kdor je prestopil mejo izložbenega prostora. Tù se je prav jasno pokazal lepi dar Hrvatov, ki umejo kakor malokdo vsako stvar podati v lepi obliki, da se ti mora takoj prikupiti kakor oní samí, ki so navadno ljubeznivi, prijazni in — veseli. Ta redki dar je nekoliko prirojen, nekoliko se je razvil po napredujoči omiki, a dobro dé vsakemu človeku in gotovo je tudi vzrok, da se tujec v Zagrebu takó hitro privadi in čuti domačega. Mlad mož, ki je videl večje razstave in večja mesta, hvalil nam je: »Ne morem rêči, kaj je posebno lepega; ali kamor

se ozrem po razstavi ali po mestu, vse mi je takó po volji, vse takó čarobno gódi očesu in srcu, da bi najrajši za zmiraj ostal v Zagrebu. — Prav ta ljubka zunanost in vesela prijaznost je privabila toliko tisoč in tisoč gostov v Zagreb na lansko razstavo, in gotovo se nobeden ni kesal, da je prišel.

Razstava pa je tudi pričala iz nova, kakó so Hrvatje vsekdar navdušeni za vsako kulturno začetje in da ga v tem ni razločka med politiskimi strankami, niti med stanovi. Na izložbenem prostoru so se polegla strankarska nasprotja, in prijatelji in neprijatelji, vsi so se jednako veselili lepemu uspehu; vsi so jednako navdušeno ploskali, kadar so z godbenega paviljona zazveneli domoljubni glasovi. Najlepše pa se je kazala ta zloga, ko so odkrivali Kačićev spomenik. Vsi bližnji in daljni kraji hrvaški so poslali k tej národni svečanosti zastopnike svoje, in nihče drug nego sam ban hrvaški je govoril slavnostni govor, v katerem je z národnega in kulturnega stališča razjasnjeval in slavil zasluge Kačića pesnika. Ta lepa svečanost nas je dobro poučila, kakó moramo biti pri kulturnem trudu jedini in zložni, četudi se sicer morebiti ne ujemamo v vsem. Pri malih národih pa je takšna jedinstvo celó silno potrebna, ako sploh hočejo napredovati in ne zaostajati za drugimi izobraženimi národi.

Žal, da tega nečejó spoznati prav tisti, katerih se največ tiče. Čitali smo nedavno v veljavnem nemškem dnevniku, kakó toži imeniten pisatelj, da knjige od samih časopisov ne morejo na dan. Res je takó. Ali če je ta tožba upravičena pri velikem nemškem národu, koliko bolj mora biti pri malih národih, kakeršni smo Hrvatje in Slovenci! Kakor si navaden človek ne more privoščiti vseh užitkov bogate vélike gospóde, prav takó tudi majhen národ ne more imeti vseh tistih naprav, ki jih vidi pri vélikih národih. In vendar pri nas ni dovólj, da ima vsaka stranka svoje časopise, ampak tudi vsak stan hoče imeti svoja posebna glasila. Takó izhaja v Varaždinu od novega leta nov hrvaški list za lovce! Kakó takšna podjetja drobé in slabé duševne naše moči, treba ni poudarjati iz nova. Toda saj vémo vsi, da bi bile lepe knjige pri nas bele vrane, ako bi ne imeli nekoliko književnih društev in zavodov. Velikemu čitajočemu občinstvu hrvaškemu podaja »Matica hrvaška« največ duševne hrane, pa tudi najboljše. O Božiči je udom svojim za leto 1891. razposlala devet novih knjig raznotere zabavne in poučne vsebine.

Prva, po kateri smo segli, bila je Šandora Gjalskega knjiga »Iz varmegjinskih dana«; to so po besedah samega pisatelja »portreti, akvareli in razne risarije« iz dóbe županijske. Poleg Kumičića je Gjalski

danes najobljubljeniji in najplodovitejši pripovedovalec hrvaški. Kakor smo najprej segli po njem, nismo ga deli iz rok, dokler ga nismo prebrali; ali to je prvo znamenje, da je knjiga dobra. Gjalski nam kaže v teh slikah svojih zopet nove strani starega hrvaškega, zlasti zagorskega življenja v tistih časih, ko so bile avtonomne županije podlaga državi upravi. Objektivno in realistiški, da se mu človek kar čudi, riše svoje junake kot vzore za dolgo vrsto podobnih ljudi, v katerih se odseva značaj njih dóbe; kakor véšč anatom razdeva vsak značaj in nam brez usmiljenja odkriva vse njegove vrline in napake. In vendar ga med vsemi junaki ni niti jednega, katerega bi človek črtil; vsi, tudi najslabši, znajo se ti prikupiti, a če koga ne moreš ljubiti, pa se ti smili. To je pravo čustvo, kakor te obhaja, kadar čitaš Gjalskega pripovedke; boli te srce, ko vidiš, kakó gine in prepada v teh lepih krajih, kar je bilo dobrega, toda ne véš, ali bode kdaj bolje ali ne. Zató ni zgolj slučaj, da se v tej stari hrvaški družbi vsak čas prikazuje stari Batorić, prototip poštenega Hrvata starega kopita, ki nima vere v nove naprave, pa brani, kar je bilo nekdanj dobrega. Sósebnost nam ugaja to, da je Gjalski vzvišen nad vsako politiško strast, in dasi ne more zatajiti plemenitega rodoljuba svojega, vendar je pravičen vsaki nasprotni stranki, dobro vedoč, da ima vsaka tudi svoje dobro zrno, da ima vsaka poštenih in nepoštenih zastopnikov; toda kaj je najbolje, to itak pokaže šele prihodnost. Prav kakor v resničnem življenju brani v Gjalskega pripovedkah vsak mož svoje prepričanje, napósled pa čutijo vsi, da so dobri Hrvati, in zložno prepevajo rodoljubne pesmi. Topli pesniški zrak, katerega dišemo v pripovedkah Gjalskega, ta je vzrok, da nas njega naturalizem nikoli ne zazebe kakor pri drugih veljavnih naturalistih naše dóbe.

Dočim nas je Gjalski vodil po prijaznem Zagorju, po lézi in po ljudeh Slovencem najbližjem kraju hrvaškem, vabi nas Kozarac v slavonsko vás, kjer živi med preprostimi kmeti nekoliko pozabljenega »gospóde«, ali bolje rečeno, gospódske preoblečenih ljudi. Kozarac pripada najboljšim mlajšim pisateljem hrvaškim, in ako mu Bog dá zdravja in telesnih moćij, dvigne se še visoko. V pripovedki »Medju svjetlom i tminom« nam riše prežalostne razmere, kakeršne so danes po kmetih v Slavoniji. Čitaje si človek misli, »saj svet le ne more biti takó spačen«; ali pripovedovanje je takó realistiško, da si pisatelj le ni mogel izmisliti kaj takšnega. Kar studi se nam, kar počenja ta vaška navidezna gospóda, in skoro da je pisatelj sam čutil takó, zakaj mnogo lepše, prav vzorno je njega pripovedovanje, kadar nam opisuje

kmete in njih življenje in mišljenje. Le kmetska stran nas je sprijaznila s to najnovejšo njegovo pripovedko.

Da bi ne bil pozabljen nobeden kraj, izdala je Matica hrvaška tudi nekoliko »Slik iz Bosne«, katere je prav prijetno ter po vsebini in obliki prav značilno spisal Ivan Lepušić, ki sedaj kot učitelj sam biva med bosenskimi Hrvati in dobro pozna njih življenje. Značaj teh »Slik« je pomirljiv; mohamedovci in kristjani obeh cerkev čutijo, da so navzlic verskim razločkom venderle sinovi jednega in istega národa hrvaškega, pa drug drugega ljubijo in spoštujejo. Dobro vedoč, kaj je kristjanu Božič, usmili se na sveti večer imovit mohamedovec izgnanih in siromašnih katoliških kmetov, nahrani jih in vzame v službo svojo. V drugih pripovedkah nas pisatelj seznanja z drugimi osebami in razmerami, ki so bile značilne za dóbo turškega gospodstva. Toda pisatelj nam ne riše le zunanjega domačega in javnega življenja, ampak gleda tudi v dušo in srce bosenskih svojih rojakov in nam dobro razodeva tudi to notranje življenje. Matica hrvaška pa s takimi spisi izpolnjuje še drugo vzvišeno nalogo, namreč da budí národno zavest v bosenskih mohamedovcih, ki kàj radi sezajo po takšnih knjižicah in se tudi po tem poti bližajo naši kulturi. Bosna se od drugih dežel turškega cesarstva loči zlasti po tem, da nje mohamedovci niso naseljeni Turki, ampak da so potomci nekdanjih imenitnih hrvaških plemenitnikov; rajši se udadó vsaki državni izpremembi, nego bi ostavili zemljo davnih prednikov svojih.

O Kumičićevi komediji »Obiteljska tajna« smo poročali že tedaj, ko se je ta živa igra prvič predstavljala na zagrebškem gledališči. Matica hrvaška je ž njo gotovo ustregla vsem svojim udom, zlasti veliki večini tistih, ki igre niso mogli videti v gledališči. Sicer pa je prav Matici dolžnost, da priobčuje izvirne dramatiške plodove, ki najteže dobivajo založnika, toda so preimenitni za dramatiško pesništvo in dramatiško umetnost.

Sósebnó prijetno nas je iznádejala Matica z novim književnim podjetjem, kakersnega v podobni obliki ne najdeš niti v bogati književnosti nemški. Da bi nas seznanila s književnimi velikani drugih národov, kateri dandanes ne smejo biti povsem tuji izobraženemu človeku, sklenila je Matica hrvaška izdajati zbirko »Slik iz svetske književnosti«. Prvi zvezek nam podaja sedem pesnikov prvakov, ki so v prvi polovici našega stoletja »kakor sedem zvezd sijali na obzorji javnega življenja evropskega.« Ti slavni možjé so: Anglež Byron, Poljak Mickiewicz, Rus Puškin, Čeh Kollár, Italijan Leopardi, Nemec Heine in Francoz Viktor Hugo. Prvih šest nam je opisal in pojasnil

profesor dr. Šrepel, zadnjega pa profesor Adamović. Človek se kàr ne more ločiti te lepe knjige; toda ko jo je prebral, ne vé, ali je čital mičen roman ali učeno razpravo; zajedno se je naužil zabave in pouka, in žàl mu je le to, da ne more takoj seči po drugem zvezku. Gospod Šrepel je znal sósebnò dobro združiti životopis pesnikov, duh njegovih pesniških umotvorov in značaj dóbe njegove, ki je vplivala nánj, kakor je tudi on, pesnik, deloval na mišljenje vrstnikov svojih. Natanko odmerjeni prostor pisatelju ni pripuščal, da bi nam v prevodu podal nekoliko primerov vsakega pesnika; ali zatò je učeni gospod profesor z redkim estetiškim ukusom iz najimenitnejših del nabral prelepih mislij in je ž njimi »Slike« svoje posipal kakor s prijetno dišečimi cveticami, da se ti še bolj omilijo. Zlasti lepega cvetja je nabral iz Kollárjeve »Slavine hčere«, kjer nam kliče med drugim: »Pustite pre-pire, ki so itak že izkopali grob domovini vaši!«

Toda predaleč bi zašli, ko bi od prelepih mislij hoteli izpisati najlepše in jih podati čitateljem svojim, zakaj morali bi prepisati vso knjigo, a to le ni mogoče. Zatò bi priporočali vsakemu izobraženemu Slovencu, zlasti odrasli mladini, da si omisli te »Slike iz svjetske književnosti«. Toda žàl, prepozno smo se oglasili. Hrvaška Matica je letošnje svoje knjige, ki so izšle v 8000 iztiskih, do čista razprodala v treh tednih. Mnogi stari udje so ostali letos brez knjig, ker niso o pravem času plačali letnine. Naj omenimo še to, da je Matica hrvaška za omenjene »Slike« pridobila novega pisatelja profesorja Adamoviča, ki se je delj časa v samem Parizu baval s francosko književnostjo. V svojem spisu o Viktorji Hugonu ni le pokazal, kakó temeljito pozná tega preslavnega pesnika, ampak pokazal je tudi, kakó si je prisvojil gladko pisavo Francozov, ki umejo o učenih stvaréh pisati »poljudno« kakor nobeden drug národ. Čuli smo ugovor, da Matica s »Slikami iz svjetske književnosti« hrvaški národ opozarja na tuje knjige. Res je; ali opozarja ga le na vzorne in najboljše, ki nam morejo samó koristiti in ki bodo marsikoga vzpodbodle, da jih bode posnemal na domačem književnem polji. Zajedno pa bode Matica s tem podjetjem odvrnila mnogo drugih, da ne bodo kupovali kakeršnegakoli literarnega smetjá, katero jim usiljujejo brezvestni knjigarji.

Srečna misel je tudi ta, da je Matica hrvaška sklenila sedanjemu rodu po malem podajati, kar je najboljših literarnih plodov pognala dóba ilirska in katerih danes niti ni dobiti za težke novce. Letos je v lični knjigi izdala Demetrovo žalostno igro »Teuto« in njega liriško-epiško pesem »Grobničko polje«. Po domorodni vsebini in po vzorni obliki sta oba umotvora stalne vrednosti; ali Matica je to vrednost

še povzdignila s tem, da jima je na 88 stranéh dodala dva obširna uvoda, ki bi bila samá záse že lepa in koristna knjiga. V prvem je Vladimir Mažuranić, sin pokojnega bana pesnika, napisal životopis Dimitrija Demetra, ujca svojega. Ta životopis nam natanko in kritiški razjasnjuje književno delovanje Demetrovo in nam podaja novih vestíj za poznavanje imenitne dóbe ilirske. V drugem uvodu nam prof. dr. Marković estetiški razlaga »Teuto« in »Grobničko polje« in takó duhovito razpravlja o dramatiškem pesništvu, da smo se čitajoč prav živo spominjali Lessingove »dramaturgije.« Zató bi tudi to knjigo kár najtopleje priporočali slovenski mladini, da ni takisto že pošla.

Izmed zgolj poučnih knjig omenjamo najprej petega zvezka »obče zgodovine«, ki obseza zgodbe srednjega veka od preseljevanja národov do Karla Vélikega. Da bi Hrvatje prej dobili véliko občo zgodovino, namerjala je Matjca izdati za vsako dóbo prevod kake dobre zgodovine. Toda skoro so se pokazale napake takšnega začetja; prevod le ni to, kar je izvirna knjiga, razven tega pa treba vsako znanstveno knjigo, torej tudi zgodovino, pisati takó, da ugaja izobraženosti in drugim posebnim razmeram tistega národa, kateremu je namenjena. Zató je treba Hrvatom izvestno pisati drugače nego Francozom. To je glavni vzrok, zakaj Matičini udje niso bili povsem zadovoljni s prevodi izvrstne francoske zgodovine starega veka, katero sta spisala Maspero in Duruy. Sedaj je Matica drugače ukrenila in je spisovanje srednjega veka poverila prof. Valli, ki je z letošnjim prvim zvezkom pokazal, da je popolnoma dorasel težki nalogi. Káj zanimljivo je prvo poglavje »Sviet rimski i barbarski na koncu IV. stoljeća«, v katerem nam pisatelj prav lepó razjasnjuje konec starega in začetek srednjega veka ter nas seznaja z Germani, ki stopajo po razrušitvi zapadnega rimskega cesarstva na prvo mesto med evropskimi národi. V osmem poglavji govori o najstarejši dóbi Slovenov od leta 500. pr. Kr. do leta 500. po Kr. Kar je kje zasledil o slovenski kulturi v teh starodavnih časih, vse je marljivi gospod profesor upotrebil in zložil v jedinstveno celino. Izpregledal ni niti mičnih slovenskih pravlíj o stvarjenji svetá in človeka, kolikor nam jih je pozabnosti otel prof. Trdina. Tudi v zadnjem poglavji o »prvih slovenskih državah« pripoveduje o ubogem našem državnem življenji, kolikor treba v večji obči zgodovini. Jezik je pravilen in gladek, zunanja oblika prijetna in ukusna kakor sploh pri vseh knjigah Matice hrvaške.

Največja letošnja knjiga Matice hrvaške so »Crte o magnetizmu i elektricitetu,« ki štejejo 24 pól največje osmerke, in imajo v pojasnilo 196 podob. Dandanes, ko hitro napreduje elektriška znanost in je

elektrika čimdalje imenitnejša in koristnejša za vsakdanje življenje, gotovo je takšna knjiga primerna času, in Matica je ž njo zopet izpolnila jedno izmed mnogih željâ svojih udov.

Teh navedenih osem knjig je dobil vsak Matičar za sámo letnino treh goldinarjev; deveto pa dobí po znižani ceni. Ta knjiga je deveti zvezek zbirke »Prievoda grških i latinskih klasika« in nam podaja osem izbranih »Plutarhových životopisov« v prevodu prof. Senca, ki je za uvod popisal Plutarhovo življenje in delovanje ter na konci dodal nekoliko opazek. Kakó lepi in poučni so Plutarhovi životopisi, tega ni treba poudarjati; najslavnejši možjé vseh národov so ogrevali dušo svojo na teh vzorih; da molčimo o drugih, omenjamo le cesarja Napoleona I., ki je Plutarha na potovanjih svojih vedno nosil s seboj, da je čital v njem, kadar je utegnil. Željo po hrvaškem prevodu te prelepe starogrške knjige so ponavljali Matičarji pogostoma na občih zborih, ali navzlic vsestranskemu delovanju in dobri volji je mogla Matica šele sedaj izdati prvi zvezek, v katerem čitamo životopise Korijolana, Katona, Tiberija in Gaja Graha, Sule, Cicerona in Cezarja. Želeli bi, da bi se ta koristna knjiga udomačila tudi med slovensko mladino, ki jo dobiva po znižani ceni za jeden goldinar. Ako bi si pa dijak hotel omisliti vseh doslej izšlih devet knjig, namreč dva zvezka Homera, dva Herodota, zvezek Ciceronovih govorov, Salustijevega Katilino in Jugurto, Tacitova manjša dela in Germanijo, zvezek Demostenovih govorov in Plutarha, plača za vse te knjige le šest goldinarjev.

Matičina žetev leta 1891. je bila torej prav obila in dobra, takó da jo prištevamo najboljším létinam; žal nam je samó to, da so se te lepe knjige takó hitro razprodale, da jih razven prevodov klasikov ni mogoče več dobiti. Sicer pa je bolje, da je takó, nego da bi se knjige leta in leta valjale po skladiščih, dokler ne bi pozabljene in zastarele izgubile prvotno vrednost svojo. Bog dáj srečo tudi nadalje!

Mrtvaški zvon.

Iz dalje zvon odmeva,
Pošilja žalen don;
Na tihem vselej vprašam:
»Ni li mrtvaški zvon?«

Nekdaj jaz bled bom ležal,
Telesnih rešen spon,
Takrat kdo drug bo vprašal:
»Ni li mrtvaški zvon?«

Filodem.

Padec Krupe leta 1565.

Spisal Ivan Steklasa.

(Konec.)

Krupa je bila po smrti bana Ivana Karloviča posestvo Zrinjskih, ali posadki v nji je zapovedoval stotnik bihaški. Takratni general Ivan Lenković se je trudil, kolikor se je dalo, da pomôre vsem posadkam na Uni, toda brez pravega uspeha, zakaj od kralja Ferdinanda I. so prihajale le neznatne denarne podpore. In kakó bi se bile mogle te trdnjave potem vzdržati v nejednaki borbi proti Turkom! Takó je imela namreč Krupa po nekem izvestji generala Ivana Lenkoviča z leta 1563. le 40 môž posadke. Toda še ti so bili plačevani prav nevredno in so morali pogostoma celó brez uspeha prosjačiti za svojo plačo v Ljubljani, odkar je leta 1540. bihaška trdnjava pripadala upravi kranjskih stanov. Takó slaba se je godila ravno tej posadki, da je zdvojil celó neustrašni zapovednik krajiške vojske Ivan Lenković, ali jo bode mogel še dolgo braniti. Zatorej je predlagal bojnemu svetu, naj pustí krupsko trdnjavo in jo tudi poruši, da se Turek ne ugnezdi v nji. Toda ta predlog se ni izvédel, zakaj že leta 1565. se je odločila usoda mesta in trdnjave Krupe. Dné 4. ržénega cvéta istega leta se prikaže pod trdnjavo bosenski paša Mustafa Sokolović z močno turško vojsko in jo sklene vsekakor osvojiti sultanu. Kakšno je bilo takrat razmerje v Krupi, dokazuje nam najbolje pismo stotnika Petra Farkašiča, katero je napisal v hrvaškem jeziku generalu Ivanu Lenkoviču iz Mrežnice dné 5. ržénega cvéta. Pismo slóve:

»Vzmožni in vzvišeni gospod, služba moja ponižna, da je priporočena vašemu gospodstvu, milostnemu mojemu gospodu. Znaj vaše gospodstvo, kakó mi je le-tó uro prispel list od kapitana bihaškega, gospoda Kronšala, kakó je pritekel k njemu stražár iz Krupe, ki je čuval most, in povedal, da so Turki obsedli Krupo. Zató, gospodstvo vaše, poskrbite, kakor vas je Bog najbolje naučil, zakaj óni siromaki, ki so v Krupi, pričakujejo pomoči od Bogá in od gospodstva vašega. Toda, gospod milostni, v trdnjavi je Matija Bakić, ki je vojvoda, in ž njim je 28 junakov, a Tihić, ki mu je tovariš in drugi vojvoda, ta je bil z ostalimi junaki izšel, prišel je k mēni prosit denarja, a jaz mu ga nisem mogel dati. In to je že šesti dan, odkar je odšel. Bojim se, da je tudi on poginil na poti noter gredé z junaki, zakaj da ni

poginil, bil bi glas od njega kakeršenkoli, premda je noter prišel. Zatorej, gospod milostni, poskrbite kaj, kakor je Bog naučil gospodstvo vaše. Tudi jaz sem nedavno celó dvakrat zánjo (Krupo) pisal tjakaj, da bi se bolj poskrbeli zánjo; in kakó so si jo hoteli nedavno temu Turki prisvojiti z ognjenimi strelami, da bi jo bolje oskrbeli s plačo. Dà, gospod milostni, nič se nemari, a na nobeni krajini ni teže nobenim siromakom, nego ónim, ki so v Krupi. Dà, tega se bojim, da ne bode niti Krupe niti njih, ki so v nji. Ali, gospod milostni, ako se sedaj ne zavzamete zánje, pojdejo vsi iz nje, ako jim ne priskrbite boljše plače nego drugim. Dà, gospod milostni, znajte, da je njim najteže od vseh drugih. In da sem vašemu gospodstvu priporočen. Dan v Mrižnici dné 5. ržénega cvéta 1565. leta. Sluga vašega gospodstva Petar Farkašić. (Lopašić, »Bihać i Bihačka krajina«, str. 213.)

Prerano so se izpolnile besede stotnika Farkašića, »da ne bode niti Krupe niti ónih, ki so v nji.« Krščanska vojska se je zbirala pod zapovedništvom Herbarda Turjaškega zbok nedostatnih pomočkov le prepočasi kakor po navadi takrat po vsi krájiní. Prosili so sicer povsod pomoči, tudi cesarja Maksimilijana II., ali brezuspešno. Cesar je odgovoril dné 26. ržénega cvéta generalu Ivanu Lenkoviču, da mu ne more poslati vojske od Drave in Dunava za obrambo Krupe; naj jo brani le z óno vojsko, kolikor je ima. Takó je bila Krupa prepuščena na žalost le sebi in krájiški vojski, ki je pa bila v stoterih nadlogah.

Po izvestji krájiških zapovednikov Jurija Kronšala in Herbarda Turjaškega je prišel Mustafa Sokolović pod Krupo z 2000 Turki. Sovražna vojska se je utaborila pod mestnim hribom in po dolini ob potoku Krušnici. Nató izvéde hitro vse priprave za obleganje, in skoro je trdnjava obkoljena od vseh straníj. Sedaj poročé posadki, naj se jim dobrovoljno podá. Zapovednik posadki je bil v tem času hrabri vojvoda Matija Bakić, ki se je že pogostoma odlikoval v borbah za kralja Ferdinanda proti Turkom in Zapoljcem. Sevéda je ponosno odbil poziv o podaji. Ko se to poročí Mustafi Sokoloviču, zapové svoji vojski streljati na trdnjavo. Zajedno zažgó Turki most čez Uno ter tudi vse čardake in máline blizu mesta, da bi takó odcepili obležence od vsake zveze s krščansko vojsko. Dokler je stal most čez Uno in dokler je bilo samó 2000 Turkov pod Krupo, mogla bi bila krščanska vojska oteti trdnjavo, da se je zbrala o pravem času; ali sedaj je bilo že malone prekasno. Dné 16. ržénega cvéta so prišpele nove turške čete pod Krupo, in končno se jih je zbralo okolo trdnjave po Valvasorji (XII. 18.) do 20.000. Sedaj se je bilo še menj

nádejati rešitve, zakaj okrepljena turška vojska je vse huje naskakovala obleženo mesto. Vender je vse te napade več dnij prav uspešno odbijala junaška četica krupske posadke, ali ubraniti ni mogla Turkom, da so napravili na zgodnih mestih štiri nasipe, v katere so zместili svoje topove ter ž njimi streljali na trdnjavsko obzidje.

Prvi pride na pomoč oblegancem bihaški stotnik Jurij Kronšal, poslavši že prvi dan obsade stražo pod Krupo, ki se je z levega brega Une oglasila oblegancem in jih vzpodbujala na vztrajnost, zakaj skoro pride na pomoč večja vojska krščanska. Obleganci so bihaško stražo od radosti pozdravljali s krščanskim vzklikom: »Jezus, Jezus!« Bihaški stotnik je hitro spoznal veliko nevarnost, v kateri je bila Krupa, zato je poslal glasnika s hrvaškim pismom vsem bližnjim vojaškim zapovednikom in hrvaškim velikašem ter jih zajedno prosil pomoči. Takisto pošlje zvestega vojaka s pismom iste vsebine k vrhovnemu zapovedniku Ivanu Lenkoviču. Na dotičnem listu so bile od zunaj napisane te-le besede z velikimi in razločnimi glagolskimi črkami: »Noč in dan se nôsi ta list v pošte brez postanka v Črnomelj brzo in brzo!« Prav takrat je namreč Ivan Lenković bival na svojem posestvu Podbrežji blizu Črnomlja, kamor je zahajal pogostoma.

Krščanska vojska se je zbirala v Pečih, blizu Cetina. Od tukaj se je vzdignila šele dné 21. rženega cvéta proti Uni in se postavila na levem bregu nasproti Krupi. V taboru so se zbrali najodličnejši vojaški zapovedniki s svojimi krdeli. Takó je privédel Jošt Gallenberg, deželni upravitelj kranjski, 3000 móž in tri velike tope iz Bišča, Herbard Turjaški hrvaške graničarje, ban Peter Erded 300 konjikov, a stotnik Ivan Alapić 300 križevaških huzarjev. Le-tí zapovedniki so se dogovarjali, kakó bi napadli sovražnika, in so pripravili tudi 14 ribarskih čolnov, da prepeljejo del svoje vojske preko Une. Ali vse nakane se jim izjalové. Turki so se bili že takó izvrstno učvrstili okolo trdnjave, da jih ni mogla napasti krščanska vojska od nobene strani. Zató so tudi že prej porušili in sežgali most čez Uno, od juga pa so jim mogle brez zapreke dohajati vedno nove čete v pomoč. Samó takó je bilo móči oteti trdnjavo, ako bi napadli sovražnika za hrbtom in spredi. Toda kakó priti čez Uno! Le pri Novem je bil most čez reko. Predno bi bile pa naše čete prišle tjakaj, pasti bi morala Krupa vsekakor že prej, in celó Bihač bi bili mogli Turki obsesti. V takó neugodnem položaji je bila krščanska vojska, dočim so Turki, varni vsakega napada, vse huje napadali trdnjavo. Že prvi dan, ko je prišla krščanska vojska pod Krupo, napadejo jo Turki petkrat in ves dan streljajo na mesto. Žalostno je gledala naša vojska na trd-

njavo, kateri ni mogla pomagati. Nekoliko srčnejših vojakov se sklene prepeljati v čolnih na drugo stran reke; ali ko spazijo, da so Turki pri bivšem mostu napravili nasipe in izza njih postavili puškarje, upali si niso dalje. Streljalo se je s te in druge strani, in mnogo Turkov je poginilo, kar jih pa niti najmenj ni preplašilo; saj so dobro vedeli, da kristjani ne morejo preko reke. In prav to je prisililo naše zapovednike, da so sklenili zapustiti svoj tabor in se pomekniti ob levem bregu Une nazaj proti Bihaču do Ostrožca. Po tem ukrepu krščanskih poveljnikov je bila pa tudi Krupi odločena usoda.

Junaško se je venderle držala mala posadka krupska. Bilo je iz početka samó 28 junakov, in od teh je bilo do dné 22. ržénega cvéta ranjenih že šest, med njimi sam vojvoda Bakić. Videli so ti junaki, kakšna usoda jih čaka, ali zató se vender niso hoteli udati. Dva svojih tovarišev spusté dné 22. ržénega cvéta po vrvi raz mestni zid, kjer jih Turek ni zapazil. Le-tá razjasnita krščanskim vojvodom prežalostno stanje obležencev. Hrane imajo sicer dovòlj, ali proti turški sili se jim ni móči držati nobeden dan več. Turki so s topovi na več mestih razrovali trdnjavski zid in na dveh krajih podkopali jedno mestno kulo. Za 50 tolarjev se je prikradel bivši krupski strelec v Krupo z dvema zastavama, kateri je ovil okolo pasa, dné 23. ržénega cvéta pa je prišlo v trdnjavo 20 srčnih kristjanov pod varstvom topov krščanskih. Toda prav v tem trenutku zatrobijo Turki na napad. Vsa turška vojska je na nogah, in najodličnejši mohamedanci z zlatimi turbani in svetlimi perjanicami hité med prvimi proti mestnim zidnam. Huda borba se vname in traja neprestano do treh popóldne. Napósled spozná krščanska posadka, da se nikakor ne more ubraniti. Turki so kár izvirali iz tal, toliko jih je bilo. Vender sramotno se nečejo podati junaki, ki so toliko časa branili trdnjavo. Kakor je leto dnij kesneje slavni Nikola Zrinjski v Sigetu v skrajnem času udaril iz trdnjave s četico vérnih svojih junakov in hrabro umrl za domovino, takó je predrl tudi Bakić dné 23. ržénega cvéta leta 1565. popóldne po brezupni brambi poverjene mu trdnjave s sedmimi svojimi junaki med Turke in si prekrčil pot do Une le z dvema, zakaj pet so jih sovražniki sseskali na mestu. Bakić je hotel preplavati Uno, ali utopil se je, ker je bil precěj debel. Vreden je bil izvestno boljše usode za izredno svoje junaštvo. Prav tisti dan se je pomeknil Herbard Turjaški s svojo vojsko proti Ostrožcu in Beli Steni. Kesneje se napoti v Cetin, ban Peter Erded pa v Stemičnjak, da nahrani gladne svoje čete.

Osvojivši si Krupo, pridobil je paša Sokolović novo in čvrsto podlogo za daljna osvajanja na Hrvaškem. Sedaj, ko so imeli Turki

toli važno trdnjavo na Uni, bilo jim je moči varneje napadati zemlje na levem bregu, zakaj imeli so na tem mestu varen prelaz za vsak slučaj. Velik strah je zavladal po vsi krájiní hrvaški. Vse se je balo za Bihač, najmočnejšo trdnjavo v teh krajih, in sam Herbard Turjaški je poslal tjá hitro oddelek svoje vojske pod zapovednikom Matijo Morom. Saj so mislili vsi, da paša Sokolović nemudoma napade Bihač in ga tem lože vzame itak hudo zbeganim kristjanom. To se pa vender ni zgodilo. Sokolović je namreč sam veliko izgubil in je moral iz nova zbirati vojsko. Védel je pa tudi, da je Bihač bolje učvrščen nego Krupa in da ga njegova vojska sedaj ne bi mogla osvojiti. Za Bihač je torej nevarnost srečno minila.

Oblega Krupe se je zvršila za posadko tragiško ali slavno, za zapovednike krščanske vojske pa vsaj na videz sramotno. Zgodovinar Nikola Istvanfi je obdolžil kár naravnost Herbarda Turjaškega, da se je védel prav plašno, in čudi se, da si ni upal napasti Turkov na ravnem polji, saj je imel do 7000 móž. Tudi še dandanes se bere v vseh hrvaških zgodovinah o Herbardu Turjaškem, kakó je bil pri tem obsedani plašen in da celó ni dovolil svojim podvodjama Frankopanu in Fakšiču, da s 1000 možmi preplujeta Uno in napadeta Turke. Že Valvasor (XII., 19.) brani Herbarda Turjaškega proti Istvanfiju in mu oponaša pristransko sodbo, zakaj vse zló pripisuje tujim zapovednikom, vse dobro pa le zopet svojim zemljakom. In takó je storil tudi v tem slučaju ter Herbarda Turjaškega obdolžil brez pravega razloga. Herbard Turjaški je bil oprezen vojak in je dobro preračunjal, kaj bi se zgodilo, ako bi ne mu uspel napad na Turke, ki so se takó čvrsto utaborili okolo Krupe. Velika nevarnost je bila za kristjane, da izgube po neopreznosti še tisto leto tudi sam Bihač. Zatorej je imel Herbard Turjaški svojo vojsko zbrano za vsak slučaj in ni dovolil tudi svojim podvodjam, da se z manjšimi oddelki brezuspešno bore proti mogočnejšemu sovražniku. Lahko je razsoditi, da bi bila za kristjane velika smelost, ko bi bili napadli trikrat močnejšo izvrstno utaborjeno in dobro oskrbeno turško vojsko, dočim so samí trpeli potrebo v vsakem pogledu. Nezloge pa ni bilo med zapovedniki, kakor so mislili nekateri. Neverjetno je torej, da bi bil Herbard Turjaški iz plašnosti popustil Krupo, in sicer óni Herbard, ki se je sicer v vsaki borbi pokazal junaka in tudi kesneje sam v vojski je žrtvoval življenje za domovino pri Budačkem leta 1575. (Letopis M. Sl. leta 1889., str. 96.). Kranjska je pri tem pohodu žrtvovala največ. Poslala je, kakor smo že omenili, 3000 vojakov in 3 topove na bojišče, a troški v denarji so znašali nad 10.000 goldinarjev, kar je bilo

za tedanje čase že velika vsota. To vse pa so kranjski stanovi žrtvovali največ zaradi Bihača, ki je bil izročen njih varstvu.

Ko je padla Krupa, zapretila je ne samó Bihaču nego vsemu Pounju še večja nevarnost, zakaj še mesec dnij je ostal paša Sokolović v krupski trdnjavi, katero je dal jako učvrstiti. Od tega časa je ostala Krupa najvažnejša trdnjava turška na Uni, dokler ni pal tudi Bihač. Posadka v krupski trdnjavi je imela kakih 300 konjikov in 400 pešcev. Od tukaj so napadali Turki na daleč okrog krščanske zemlje celó do Kolpe. Vender tudi še potem, ko je bil Bihač osvojen (leta 1592.), ostala je Krupa najvažnejše mesto na krájiní in v sandžaku bihaškem. Ker je bila jako utrjena in po Uni dobro naklonjena, mogla je s svojo močno posadko gospodovati daleč na okrog in se je tudi hrabro držala v kesnejših borbah proti avstrijskim vojskam, sósebnó leta 1690. in 1691. Šele z mirom karlovškim leta 1699. so prestali napadi na krščanske zemlje, ker je bila od hrvaške meje precéj daleč. Samó še leta 1716. so imeli Hrvatje nekatere praske s posadko krupsko, potem pa je trajal mir do leta 1878., ko je pripadla Krupa avstro-ogerski oblasti.

Krupa¹⁾ leží na desnem bregu Une v Turški Hrvaški. Na strmi pečini nad Uno se dvigajo podrtine starega gradú, ki je bil še v minulem veku dobro vzdržana trdnjava. Ravno pod starim gradom drží most preko Une na levo stran. V novejšem času se razvija mesto káj lepó, sósebnó odkar se naseljujejo semkaj trgovci pravoslavne vere. Léža Krupa je pa tudi prav ugodna za trgovino, takó da prihaja ves Kotar prav semkaj na sejme. Vsak ponedeljek so znameniti živinski in žitni sejmi. Sedaj je v Krupi sezidanih že tudi nekoliko lepših hiš, in prebivalstvo se je pomnožilo bolj nego v kateremkoli mesteci. Po popisu z leta 1885. šteje Krupa 2096 prebivalcev, ki stanujejo v 393 hišah. Večinoma so mohamedovci (1522), potem pravoslavni (523), a najmenj je katolikov (51). Tukaj je kotarska

¹⁾ Ime Krapa (slovenski Kropa) pomeni mesto, kjer se koplje ruda. Po navadi se takó imenujejo vode, zato je pri vsakem mestu tega imena obično istoimeni potok. Pri bosenski Krupi se je v prejšnjih časih kopala zlata ruda, v bližini pa je še sedaj mnogo kamenene soli. Sploh je po hrvaških in slovenskih zemljah mnogo Krup. Takó je jedna pri Banjaluki, druga pri Bugojnu, tretja v Hercegovini; tudi v Dalmaciji je potok Krupa s samostanom pod Velebitom. Na Kranjskem je znan grad in potok Krupa pri Črnomlju. Valvasor misli (XI., 322.), da se grad imejuje po utemeljiteljih Krupskih grofov Blagajskih, ki so ga imeli dolgo časa v svojem posestvu ter ga morda celó sezidali. Bržkone pa je dobil grad ime po potoku Krupi, ki teče mimo njega. Tudi na Gorenjskem sloví Kropa zbok železarstva.

oblast in občinski urad. Ker sta v krupskem kotaru malone dve tretjini kmetov, a samó jedna tretjina slobodnih posestnikov, živí v Krupi tudi mnogo begov in ag (80). Krupski mohamedovci so iz večine slobodni posestniki, pravoslavni pa trgovci in obrtniki. Na národni šoli poučujeta sedaj dva učitelja, a pravoslavni imajo svojo versko šolo. Sploh ima to mestece lepo bodočnost, sósebnó če se kdáj po unski dolini izvêde železnica od Novega do Bihača.

Senanus.

Spisal A. Funtek.

(Dalje.)

IV.

Li, gospod Gregorij, to je vse také čudno, také nepričakovano, kakor govorite danes! Nič ne rečem, saj bi bilo res dobro in potrebno, toda le pomislite, kakó ste me zavračali prav zaradi tega pohištva! In napósled, čemú bi vam bilo, čemú baš sedaj?»

Knjigovodja je sedel pri odprtem oknu svoje sobe in sam s seboj zadovoljen gledal staro Katarino, katera je zopet kakor prejšnje dni brisala prah z zastarelega pohištva. Lep je bil danes postarni gospod, ko je imel obleko najnovejšega kroja in bil skrbno obrit — niti senca več ni bil prejšnjega gospoda Gregorija! Nekamo šegavo, kakor mu sicer ni bila navada, namežikal je svoji strežnici in raztezal usta na širok nasmeh; zajedno pa se je zložno gugal na stolu, in zlati solnčni žarki so se mu lesketali po pleši glavi . . .

Kakó da je venderle prišla stara Katarina? — Pónjo ni šel, prišla je sama, ko je sploh mogla na ulice. Niti vprašal je ni, zakaj je izostala dva tri dni, ko si je moral pomagati brez nje, kakor je védel in znal. Ali zardel se je celó, ko je stopila v sobo, kakor bi se zavédal neprijetnega pregreška, in spoznalo se mu je, da je precéj v zadregi. Stréžnica je začudeno pogledala svojega gospoda; saj ga ni bila vajena videti domá, in o tisti velikanski izpremembi, ki se je zvršila v srci in v življenji gospoda Gregorija poslednje dni, tudi ni védela ničesar. Knjigovodja je namreč spoznal mimo drugega, da res

zaradi trgovskih pôslov ni treba ves božji dan tičati v pisárni, in rad je prihajal vsak dan še pred kosilom domóv. Zakaj baš domóv? Zakaj li se je toli vztrajno naslanjal na okno in takisto vztrajno gledal po tesnih ulicah, kamor so nesle oči? In zakaj je uravnaval svoja pota takó, da je redno zahajal mimo preproste hišice na predmestji in vselej po stráni pogledaval na lično okence, kjer so cvetele skrbno gojene cvetice? Pripetilo se je óndan celó, da je zavil naravnost proti óni hišici; toda zdajci se je obrnil, kakor da se je skesal namere svoje . . . In zakaj se je v mestu takó pozorno oziral na vse strani in takó pazno pogledaval ljudi, katere je srečaval? Zakaj? Vse to je prihajalo od tod, ker je nosil gospod Gregorij čudno čustvo, sladko skrivnost globoko prikrito v nemirno kipečem srci! . . .

»Hm,« dejal je sedaj na gorenje vprašanje stare Katarine, »rad bi védel, zakaj se vam zdí vse takó čudno. Naveličal sem se dose-danje samote, spoznal sem, da tisto siromaštvo ni kàj prida, in tudi treba ga ni. Lahko si privoščim kàj boljšega.«

»No, res je, saj imate dovòlj, ali novo pohištvo za takšno sta-novanje, gospod Gregorij, za takšno stanovanje!«

»Hm,« izustil je zopet knjigovodja in se nemirno premikal na svojem stolu, »to je — to bi bilo le začasno. Res, Katarina, samó za kratko dóbo bi bilo.«

»Pa ne da bi se hoteli preseliti, gospod Gregorij, kaj li?« od-govori ženica skrajno presenečena in obstane sredi sobe.

»Zakaj li ne?« vpraša knjigovodja nepotrpežljivo. »Nekaj dnij že premišljam, ali bi ne kazalo ostaviti te puste dupline. No, kaj je zopet? Kaj me gledate, kakor bi bili obstekleli? Sicer pa dosti. Bodisi takó ali drugače: to vse skupaj ni nič, kar imam po sobi — ako veste kupca za to polomljeno šaro, dobro, ako ne, razbijte jo in porabite za drvà.«

»In to je res — vse res, kar mi pravite?« mrmrá stréžnica kakor v sanjah.

»Res, in dosti.«

Rekši gospod Gregorij vstane in hodi jako hitro po sobi. Sem-tertjà mu švigne postranski pogled na staro Katarino, ki počasno in kakor vsa omamljena briše prah s pohištva; zdajci obstojí prav tik nje in jo gleda nekaj časa brez glasú, ustnice pa se mu gibljejo, kakor bi rad nekaj rekel, toda ne védel prav, kakó.

»Čujte, Katarina,« povzame napósled počasi, »nekaj bi vas vprašal, ker ste že ravno tukaj. Zadnjič, ko ste bili menda bolní, prišla je semkaj — no, kakó ji je že ime?«

»Jelico mislite menda?»

»Dà, njo,« prikimaj knjigovodja in se zardí do čela, »torej Jelica ji je ime? Tega — resnično nisem védel. Hm, res, ona tedaj je prišla —«

»Kaj pak, preprijazni niste bili ž njo —«

»Ali vam je povedala?» vpraša gospod Gregorij hitro in pozorno.

»I, kakó li ne? Takrat je celó prijokala domóv; no, kar se tiče mène, bilo mi ni ravno dosti do vaših besed, ker véim, kakšni ste — ali Jelica — ne, take osornosti ni bilo ravno treba, ko vam ni storila ničesar —«

Knjigovodja se nestrpno prestopa ob mizi, in velik nemir mu gleda iz očij.

»Sevéda,« roga se končno s posiljenim smehom, »na rokah bi jo bil moral nositi, ne li? Rad bi védel, zakaj.«

Katarina krepeko uprè roke ob bok.

»In jaz bi rada védel, zakaj bi je ne nosili na rokah, kakor pravite!« vzklikne precèj razvnet, »Ali res ne morete prebiti, da bi ne pikali vsakogar? Nič zató, ako se zadirate náme; jaz že prebijem kaj, ali takšno deklè bolí vsaka trda beseda. In zató, da govorim po pravici, prav skelelo me je, ko mi je tožila, kakšni ste bili — kaj skelelo, jezna sem bila, da je vse pokalo po mèni! — No, hvala Bogú, takšne stvari tudi ne trajajo večno; dekleta ne držé jeze, nikar da bi dolgo žalovala zaradi takih stvari, o katerih se napósled niti pregovarjati ni vredno.«

Gospod Gregorij je nekako čudno ponižno povešal glavo, ko so se vsipale nánj te besede, in molčal do konca. Sedaj pa ga je hipoma obšla velika razdraženost, in dejal je zlobno:

»Sevéda, vi ste že poskrbeli s svojim jezikom, da ste ji ublažili brezumno tisto žalost in me očrnili, kolikor se je dalo.«

»Brezumno žalost? Očrnila? Čujte, gospod Gregorij, tista žalost prvič ni bila tolikanj brezumna, kakor si mislite, ker vsakdo ni takó koščen kakor vi, in drugič, očrnila vas tudi nisem. Povedala pa sem ji, da bi ne bilo pametno misliti na vaše besede in na vas, ko vas poznam že dobro dolgo, kakó ste čmerni in čudni. Sévéda, najbolje bi bilo, da je nisem poslala k vam; toda kaj sem hotela? In kdo vender na božjem svetu bi bil takó osoren ž njo kakor vi?»

Knjigovodji švigne hud pogled iz sivih očij, ne reče pa ničesar.

»In napósled,« nadaljuje stréznica, »kaj bi danes govorila o tem? Deklè je hitro pozabilo tisti dan brez moje pomoči in tolažbe. Ej, da jo slišite, kakó prepeva domá, kakó je stokrat veselejša, nego je bila

sploh kdaj! Takó je čudno dobre volje in tolikanj živa je, da vam ne morem povedati. Celó vi bi se pomládili poleg nje, bodite že kakršnikoli.«

Knjigovodja je nalašč preslišal zadnji stavek, ker mu ni bil kàr nič po volji.

»Takó, takó,« zamrmral je in se po stráni pogledal v zaslepelo zrcalo; zajedno se mu je razlil velik smeh po gladko obritem lici. »Vesela je, pravite? In že dolgo?«

»Ne baš. Ta teden. Časih si tega veselja kàr ne morem razjasniti. To vam zaporedoma vstaja od svojega šivanja, steče k oknu, gleda na ulice, zopet séde in pôje, vse takó, kakor da jo je hipoma doletela velika sreča. Celó mène časih prevzame nje veselost, akotudi sem se že naveličala vsega.«

Knjigovodja stopi k oknu in gleda težko dihajoč na ulice. Zgovorna ženica niti slutila ni, kakšne misli, kakšen neizrecen vihar so mu provzročile nje besede! Ta teden je taka, kakor bi jo bila doletela velika sreča — res je — v tem tednu je bila tukaj — kaj, ako bi prihajala tista sreča, katere omenja stara Katarina v preprostosti svoji — ako bi izvirala vsa tista veselost — gospod Gregorij se nehotoma prime za glavo, nató pa se nasmehne takó zadovoljno, takó od vsega srca sladko, da bi se začudil samemu sebi, če bi se ugledal v zrcalu! Ako je še kàj pravice na svetu, óna déklica — zláto nebó se odpira gospodu Gregoriju, ko gleda nje podobo v duhu in nadalje razpleta prešérno misel svojo — óna déklica — hm, kakó li bi se hitro povedalo to — óna déklica čuti prav tisto, kar se je živo razvilo v njega srci — dà, gospod Gregorij vé sedaj jasno, kaj mu je bilo zadnje dni, vé, da se imenuje óno čustvo — ljubezen!

»Kaj pravite?« vpraša nenadoma stréznica, da se póstarni gospod kàr zgane in zajedno prestraši. Bog ne dàj — menda vsaj ni izrekel na glas, kar je mislil samó v najtajnejšem kotu duše svoje?

»Jaz? Ničesar nisem dejal,« odgovori zmuden; zdajci pa ga hoče obiti nejevolja, da ga je nje nepremišljeno vprašanje vzdramilo iz prekrasnih sánj. Ako bi le-tá Katarina ne bila baš teta miljeni déklici — vsekakor, óčitati ji ne smé ničesar, nego celó prav prijazen mora biti ž njo. In zdí se mu, da je dôkaj lahko prijazen, zakaj hipna nejevolja se mu raztopí kakor bréznov sneg na solnčnih žarkih! Prav blizu stopi k stréznici in ji rahlo položí roko na ráme.

»Čujte, Katarina,« reče mehko, kolikor le more, in jo gleda svetlih očij, »menda mi verjamete, da mi je jako žal, ako sem bil takrat nekamo čmeren z vašo — z vašo Jelico . . . Zakaj pa je prišla baš

tistega dné, ko me je jezilo vse, kar sem videl in slišal? In ko bi bil précej védel, da ste vi teta nje in da ste bolni, saj bi ne bil takšen! Takó ji povejte, ko pridete domóv — tega nečem, da bi me imela za slabšega, nego sem res, in tudi to ji lahko rečete — ne, ničesar ji ne recite, nečem, da bi ji kàj povedali, zakaj to je . . .»

Gospod Gregorij globoko zasope, kakor bi ne mogel izgovoriti óne vélike misli, ki mu je prešinila glavo. Hipoma se ohrabrí in reče:

»Ne, ničesar ji ne povejte. Vi bi ji tudi ne znali povedati takó — kakor jaz! Kaj vam je zopet? Saj me ni treba gledati takó osuplo in takó —«

»Ali Bog mi je priča, gospod Gregorij —«

— »takó zbegano«, dokončá knjigovodja. »Jaz sam ji povém vse. K vam pridem na dom — bodete li morda ugovarjali, ako pridem?«

»Ali če vam pravim, da ne vém in ne umejem —«

»Saj tudi ni treba. Kaj bi védeli in umeli! Takó bode, in dosti. Sedaj pa pojdite. Kosit grem, póldne je že.«

Rekši vzame knjigovodja klobuk in palico ter se pripravlja na odhod. Nì besedica ne gré iz ust stari Katarini, ko stopa zajedno z gospodom Gregorijem po stopnicah. Ko se napósled vzdrami iz omamljenosti, tedaj ravno še vidi, kakó knjigovodja mladostno hitrih korakov zavije okolo ogla.

Bilo je že precèj pozno tistega popóldne, ko se je gospod Gregorij iz gostilne »pri zlati luni« napotil proti pisárni. Jasen solnčen dan je bil, in jako ga je mikalo, da bi takšen sijaj užival zunaj v zeleni prirodi. Ali ker bi tedaj venderle prišel prepozno, obrnil je korake samó nekoliko po mestu, da dojde po majhnem ovinku v za-tohlo sobo, kjer bi moral prav za prav sedeti že dobro dolgo.

Takšen krasen dan in takó bodro življenje v pomlajenem srci! Gospod Gregorij je bil danes srečen kakor še nikoli. Niti misliti ni hotel več na óno dóbo, ko se je moralo razpršiti toliko megel, ko je moralo skopneti toliko snegá v mračnih kotih njega duše, predno se je razvila v nji tista preljubá cvetica, katere milina mu je oživljala in zajedno mamila nekoliko opešanega duhá. Takó namreč je govoril sam v sebi gospod Gregorij, in zdelo se mu je neizrecno lepo, kakó so se mu vezale te misli, kakor bi pesem zlagal; naravnost rêči, da je zaljubljen, zdelo se mu je pretrdo, nelepo . . .

Koliko raznovrstnih ukrepanj! Te dni je gledal samemu sebi v srce in se čudil obilemu življenju, o katerem je mislil, da mu je usehnilo že davno. Toda čudnega ni bilo nič, ako je óne lepe misli prepletalo

marsikaj, kar je krepko koreninilo v dejanskem življenji. Sosebno zadovoljen je bil, da si je založil precejšnjo glavnico za prihodnje dni, mrtev denar sicer, ki se pa skoro utegne oživetiti v njega rokah.

Knjigovodja obstane. Res, kadar dozóri stvar takó, da se odreče pustemu samčevanju — in zavisno je le od jedne besede, da se mu odpové — tedaj bode mogel kaj pokazati ónemu dragemu bitju; lahko ji poreče: »Glej, toliko imam, in kar imam, prihranil sem tebi!« . . .

Hm, tega ji ne more baš reči, ker ni res. Sicer pa ni treba sklepati že naprej, kakó bi govoril v odločilnem hipu! Takrat bode že dala beseda besedo, in končno — gospod Gregorij zamiži nehoté, da mu ne izgine prelepa podoba v blestečem zraku — napósled se mu bode privila in mu vsa zrdela zašepetala, da ga ljubi prav takó, kakor jo ljubi on — hudobni mož, ki je prvič govoril ž njo tolikanj brezozirno! . . .

Toda ako bi ne bilo takó, ako bi ga odklonila, popolnoma zavrgla celó? Kaj še — ona, uboga stvarca, ki bržkone ni okusila še nobene dobrote v življenji, njega, imovitega možá, čegar ljubezen in imenje ji odpré takó lepo prihodnjost? Niti misliti si ne more take nehvaležnosti — dà, nehvaležnosti, to je prava beseda! Sicer pa je sléharn pomislek odveč; saj je dejala Katarina sama, kakó veselo je deklé že nekaj dnij — bedák, kdor bi si zdajci ne razjasnil te izpremembe! Najprej žalost, nató jeza, potem premišljanje, morda tudi nekoliko sočutja in proračunjanja, napósled ljubezen! Do koga? Do njega. Tedaj nekako isti pot, po katerem je hodil sam; le da je preskočil nekaj ovinkov in prišel od jeze do premišljanja, nató pa zdajci do ljubezni.

Sevéda mu ni vse po volji, kar je prebil baš zaradi nje, ali sedaj vé, da je bilo prav dobro takó, kakor se je zgodilo. Brezumno je bilo že tisto, da se je tolikanj bal življenja, ko mu ni bilo kár nič treba. In še brezumneje je bilo, da se je jezil na druge ljudi, ki niso hodili po samotnem poti kakor on. Ali more napósled grajati recimo Vodéta, ako se je vselej kár najodločneje upiral njega zbadanju? Hm, Vodé — ali bode pogledal továriša svojega, ko začuje nekega dné nepričakovano novico, da se je gospod Gregorij natihoma poročil z mlado, lépo déklico! Knjigovodji utriplje srce močnejše, ko se spominja svojega továriša; prav dobro še vé, kakó pikro mu je óndan očital njega ljubezen — sedaj ni sam nič boljši in nič slabši od njega! In še druga misel ga prešine kakor elektriška iskra, da hipoma pospeši korake proti pisárni.

Čuden prizor se mu pokaže, ko ondu na tihem odprè vrata. Sredi sobe stoji Vodè, drži v jedni roki zlato obrezano knjižico, drugo pa izteza naravnost prédse in čita z močnim in navdušenim glasom. Gospod Gregorij skrbno prisluškuje, da bi ne preslišal nobene besede, in čudovito lepó se mu zdí vse, kar sliši. Prav takisto bi govoril sam, da mu je dano čustva svoja izliti v takó umetne in vender tolikanj preproste besede! . . .

Precèj časa stoji med vrati, ne da bi ga zapazil Vodè, zakaj le-tá je obrnjen proti oknu. Zdajci umolkne mladi mož in se neizrecno dobre volje zasúče na pèti. Ugledavši gospoda Gregorija, ostrmí in je videti nekoliko zmeden.

»No, no,« méni knjigovodja počasi in zaprè vrata za seboj, »Vodè, to je bilo pa res lepó, kar ste brali takó navdušeno.«

Vodè se veselo zasmeje.

»Ne, gospod Gregorij, danes govorite, kolikor hočete, in rogajte se, kolikor vam je drago, danes se ne bodem pregovarjal z vami! Oh, verjemite mi, najsrečnejši človek sem na svetu! Najrajši bi zavrisnil od veselja! Vender, kaj sem hotel reči: gospod Gregorij, kadar bode poroka —«

»Kakšna, čegava poroka?« reče knjigovodja dôkaj osupel. »Oh, res,« zamrmrá s samoljubnim nasmehom, »no, Vodè, ako že kàj slutite — tajiti nečem —«

»Slutim? Kaj bi slutil, ko vém, da bode! Gospod Gregorij, ali veste, da sem danes končno govoril ž njo, da sva se dogovorila do dobra? Ljubi me, kakor ljubim jaz njo, pomislite, sáma mi je dejala takó, in takó ljubezniva je bila in takó lepa! Povejte, ali je še kje človek na vesoljni zemlji, da bi se mogel primerjati mèni? Govorite vender — oh, dà — pozabil sem, da se ne menite za take stvari . . . Kaj vam do tega!«

Knjigovodja je posnel iz Vodétovih besed, da se navdušuje mladi mož le za svojo ljubezen, in zató se je otresel tiste zmedenosti, ktere ni mogel prikriti do cela, menèč, da govori Vodè o njega poroki. Odložil je klobuk in palico ter dejal mirno:

»Prav je takó, Vodè, ako ste se zmenili do dobra. Saj je bilo že res predolgočasno, kakor ste odlašali.«

»Kaj? To pravite vi? Oh, dajte, da vas objamem! To so zlate besede, kakeršne vam ne prihajajo pogostoma iz ust. Vender še niste takšni, kakeršnega sem si mislil! Torej se celó zanimljete za mojo ljubezen; po volji vam je, da se je zvršilo vse takó srečno?«

Knjigovodja se nasmehne.

»Sevéda je prav,« reče premišljeno in si tlači pipo. »No, povejte vender, kakó je bilo.«

»Kakó je bilo?« hití Vodè. »Sam Bog vé, kaj mi je dalo toliko srčnosti, da sem se ji pridružil kàr na izprehodu, ko sem šel nekoliko predpóldne iz pisárne! Kaj ne da, predrzno je bilo? In spotoma sva govorila to in óno, in bila je takó prijazna, in napósled sem ji povedal, da jo ljubim od vsega srca, in takrat se je zardela in me pogledala takó milo — oh, gospod Gregorij! Kakó je bila krasna! In prišla sva do nje dóma, in tam se je morala končno udati, da me tudi ljubi — povém vam, tega ne prebijem, to je preveč, to me zaduší!«

In zdajci bega mladi mož po sobi, da gospod Gregorij kàr maje z glavo. Ko se končno vender ustavi pred njim, reče mu:

»Pametni bodite, Vodè; vse, kar je prav. Ljubezen je lepa reč, ali kaj bi jo kazali takó očito? Čakajte — nekaj sem vas hotel prositi —« zdajci položí prst na čelo, kakor bi premišljal, česa ga je hotel prositi — »res da. Vodè, posodite mi vender tisto knjižico, iz katere ste čitali prej. No, saj to ni nič takega, ako jo pregledam, le sèm jo dajte.«

»Knjižico? Prešérna hočete? Náte jo — oh, to so krasne stvari v nji, videli bодete.«

Vodè se je v svoji zmedenosti prvi hip celó pozabil čuditi tej prošnji gospoda Gregorija in mu podal knjižico, katero je še vedno držal v roki. Sedaj pa se mu je venderle razšírilo obličje, in vprašal je ves začuden:

»Ali za Bóga, kaj li bodete ž njo? Čitali vsaj je ne bodete?«

»Zakaj ne?« vpraša knjigovodja navidezno malomarno. »Prej sem vas slišal, ko ste brali iz nje — branje je lepó, ugajalo mi je —«

»In res jo bodete čitali, zlati gospod Gregorij? Vse tiste prekrasne pesmi o ljubezni? Bog ne dàj — kaj vam je vender? Res, takó nekamo čudni se mi vidite že nekaj dnij, tudi ne zadirate se več takó — kaj ko bi bili — eh, to je preneumno, haha! To bi bilo resnično preneumno!«

»Kaj govorite?« vpraša gospod Gregorij strogo.

»Ničesar. Danes sem takó srečen, da bi ne hotel razdražiti največjega sovražnika na svetu, nikar vas. Napósled, kaj mi je do tega, ako berete Prešérna! Kesali se ne bodete, takó vam povém.«

Gospod Gregorij je v tem že vzel knjižico in jo skrbno položil na pisno mizo. Olajšan si je oddehnil, zakaj nekamo bal se je, da bi Vodè ne izpraševal tega in ónega, zlasti pa tega, zakaj hoče

prav tisto knjižico, o kateri se je óndan izrazil tolikanj prezirno. Umel ni do čela, kakó li ga je že spotoma obšla želja po onih pozidajah, želja, zaradi katere je celó pospešil svoje korake. Saj se žive dni ni menil za pesmi, ali danes se mu ni videlo baš napačno, ako bi prečital nekatere. Kaj pa hoče tudi? Časopis je čudno suhoparen, in zató je res treba čitati kaj drugega, kar ne bistri samó uma, nego tudi izraža čustva takó, kakor jih ne more navadna beseda! . . .

Umolknila sta končno oba, zlati žarki pa so sijali po odprtih trgovskih knjigah, v katerih so se danes kazale čudne bele praznine! Delala sta tisto popóldne jako malo, prav za prav ničesar. In ko je napósled minilo nekaj ur in je mladi tovariš vrgel peró na mizo, češ, da nikakor ne more več prebiti v tej duplini, dejal ni gospod Gregorij ničesar, nego vzel je klobuk in palico, potisnil knjižico v žep in odšel malone takó hitro kakor Vodè. Samó še nejevoljno je pogledal óna neodprta trgovska pisma, katera so ga precéj razločno opominjala zanemarjene uradne dolžnosti. Dolžnosti? Tlačánil je dovólj dolgo, da smé oditi nekoliko pred uro, in ako bi komu ne ugajalo, nič se ne vé, kaj se utegne zgoditi. Hvala Bogú, njega razmerje je takšno, da se lahko zdajci postavi na svoje noge, ako je treba. Klanjal pa se ne bode nikomur! —

(Konec prihodnjič.)

Aforizmi o ljubezni.

Berilo gospé Pavline Pajkove dné 9. prosinca 1892. leta v »Slovenskem klubu«
na Dunaji.

(Konec.)

Prava ljubezen je nebeška rosa, ki ohlaja srce!« pôje Dante. Dà, krasna je, pristavljam jaz. Ona je nekovo trepetanje stvarstva, svetloba solncu, vonjava cvetki, tolažba v vseh nezgodah. Ona je, ki nam manjša sléharo zlò, krepí, kar je dobro, dviguje in čisti človeka.

Prava ljubezen more človeka le poboljševati, vzviševati, blažiti — pohujševati nikdar.

Plutarh pravi, da je prava ljubezen učiteljica vseh krepostij, dočim méní Dante, da je ljubezen vir krepostim in pregreham.

Oba govorita resnico.

Res, mnogo žalosti in pregreh izvira tudi iz ljubezni, ki je časih prava tragedija življenja; vendar ljubezen sama na sebi ni kriva teh nesreč. Poleg ljubezni odločuje sto drugih slučajev, kateri ustvarjajo iz najblažjih čustev najhujša zla.

Ljubezni čustvo je vedno blágo; ljubeče osebe so, katere ga večkrat oskrunijo. Zató ni ljubezen nikdar slabost, kakor bi kdo menil. Ljubezen se utegne izpremeniti v največjo bol, v najhujšo strast, v brezupnost — ali нравna slabost nikakor ni.

Ljubezen je človeku prijateljica ali sovražnica, kakor nanese usoda. Srečen, komur je prijazna, ali gorjé njemu, komur se ljubezen prikaže sovražnica! Prazno, tožno, brez sreče in brez veljave mu poteče življenje!

Kdor ne véruje v blaženost ljubezni, ta tudi nikdar ne bode ljubil. Brezsrčen pa je, kdor nedolžnemu srcu zastrupí vero v ljubezen, kdor brani vérovati, da je ljubezen neizmerna, vzvišena, večna! Vzvišenost je navdušenje nežnih in blagih duš; vzvišenost ni prazna pena! Bedák, kdor se upira temu, kdor si upa izruvatí to blago kal iz duše človeške! Prava ljubezen, jedina ki je vredna tega imena, ljubezen, ki prebije čas, razdaljo, vse človeške izpremembe, dá, celó smrt, ona še živí, kakor je vedno živela, in bode tudi živela, dokler se svet ne poruši.

Sicer pa nezaupnost v ljubezen ni prirojena, niti se ne naučí, niti se komu ne usiljuje; plod je samó izkušnje in prevare. Ljudje so, kateri izgubé popolnoma vero v ljubezen, ako prebijejo v nji bridko prevaro. Kakor so prej silili v ljubezen, takó se ji sedaj upirajo.

Koliko se tedaj greší proti temu čustvu; kolika krivica se mu godí!

Ljubezen utegne roditi solze, ker je srčna stvar in ker srce ni vedno veselo; vendar ne mislimo, da so óne solze, katere provzroča ljubezen, tudi vselej izvir ljubezni, ki je sicer sestavljena samó od svetlobe in sreče. Ljubezni jok je temveč prepogostoma nasledek drugih čustev, ki se kár najtesneje družijo z ljubeznijo, n. pr. ljubosumnosti, zavidnosti, sebičnosti in sto drugih nepravil, katere so bolj naslednice človeškega značaja nego njega čustvovanja.

Ne zamenjajmo čustva s strastjó, ljubezni ne s slučaji, ki spremenjajo ljubezen!

Ljubezen sama na sebi je kraljica vseh zemeljskih lepot; ljubezen je božji blagoslov celó tedaj, kadar nam jo zamorí katerikoli nesrečni slučaj. V takih razmerah moramo žalovati po nji, kakor žalujemo po izgubljeni sreči; spominjati se moramo prebitih srečnih trenutkov takisto milo, kakor si navadno predstavljamo podobo drage osebe,

katere ni več. Ali zavreči, zanikati jo, to ni ne blágo, ne prirodno; sósebnó ne za žensko srce, katero žíví bolj ob čustvih nego móško. Ali zanikujemo morda máterino ljubezen, ker nam mater, ko smo jo ljubili, čistili, obožavali, nenadoma odtrga smrt? Ali odrekamo iskrenost domovinske ljubezni, ker smo v svoji domovini in od svojih rojakov želí zgolj nehvaležnost?

Ljubezen je móžu nekaj izbornega, ženski pa pomeni ves obstanek; ona je nje ponos, nje življenje, rekla bi skoro, nje vzveščanje!

Poznala sem móške jako pogrešne, brez vere, brez npravnosti, nezakupne; toda ko jih je navdihnila prava ljubezen, bilo jih ni več poznati.

Poznala sem déklíce lahkómiselne in ohole, ki so se posmehovale temu čustvu; ali ko so sáme ljubile in bile ljubljene, izpremenile so se v najkrepostnejše žené in vzorne matere.

Res, ko je Bog zanetil v človeškem srci iskro ljubezni, védel je zakaj!

Kakó lep, kakó resničen je izrek: »Kdor ni ljubil, ni živel;« in jaz si ne morem misliti možá ali ženske, blagih v pravem pomenu te besede, ako nista ljubila.

Voltaire trdi, da je ljubezen najmočnejša vseh strastíj, ker omamlja srce, teló in glavo zajedno.

Takó si tolmačím, zakaj utegne biti ljubezen, ki poraja nežna in plemenita dejanja, ki reže kruh siromakom, ki podpira žensko v težavnih nalogah, ki navdušuje umetnika, ki je sreča življenja — zakaj utegne biti tudi najhujša nesreča.

Pregledujé povestnico, premišljuje človeško srcé in vsakdanje življenje, vidimo, da je ljubezen vir brezkončnih prestopkov in sramot, neizmernih bolestíj in trpljenj, neoprostnih nesramnostíj, neumevnih zablod.

In vender je ljubezen najsvetejša stvar. Celó tragedije ljubezni, bodisi igrane v gledališčih ali v sodiščih, vzbujajo resnobo.

Ako se človek umorí zaradi denarja, žaljene častí ali iz kate-regakoli brezumnega vzroka, tedaj nas obhaja stud, ne usmiljenje; ako se pa dve ljubeči osebi, ki ne moreta biti združeni, brezupni usmrtila — kakó sočutno nam zatrepeče srce! Njiju dejanja sicer ne odobrujemo, toda obsojati ju ne moremo.

»Mnogo se oprósti njemu, kdor je mnogo ljubil,« pravi celó naš Rešitelj. Kakó ubožni bi bili, da se nam vzame ta tolažba! In ko bi tudi ljubezen imela več bridkostíj nego veselja, ko bi tudi bila slabo vračevana — zató je ni smeti poniževati. Podobna je v tem

slučaji demantu, zakopanemu v zemlji, čegar cena in vrednost je še vedno tista, kakor je bila tedaj, predno se je izgubil v zemlji.

Prava ljubezen, vračevana ali ne, to je blágo čustvo, kateremu naj bi se vselej klanjali spoštljivo. Dasi ni vselej razumna, zato je še ni zaničevati; tedaj se moramo prepričati, da je nepopolnost usoda vsega človeškega mišljenja, čustvovanja in dejanja.

Ali se moreta ljubiti osebi, kateri se nista nikdar videli? — Dà, ali njiju ljubezen je domišljena, ne prava. Takovo čustvovanje se vzbudi navadno iz vnete domišljije, iz spisov, iz pozvedovanja, iz poetičkih sánj. Ali takšna ljubezen ni trajna, nego živí samó, dókler traja dopisovanje, dokler ne mine sèn. Ko bi se pa óna človeka videla le jedenkrat, utegnila bi zdajci izginiti njiju ljubezen.

Zató mislim, da se táko sočustvovanje ne more imenovati prava ljubezen. Utegne biti iskreno prijateljstvo, spoštovanje, češčenje, nagnjenje, ali prava ljubezen ne! Največ platonska ljubezen; zakaj ljubezen, katera se vzbudí, ne da bi se bile srečale očí, ta je popolnoma prazna. — Še jedno važno vprašanje o ljubezni, in potem nečem dalje truditi častitih poslušalcev. Kdo ljubi stanoviteje, moški ali ženska? Dasi je ženska nprav izpremembnejša, nestanovitejša od moške, vender ljubi ženska stanoviteje nego on. Najsi mož iskreno ljubi izvoljenko svojo, vender se ne more ustavljati lepoti druge lepe ženske, katera ga utegne takó omamiti, da se malone nevedé izneveri ljubezni svoji.

Moški so sploh jako slabotni proti ženski lepoti; tudi jih predolga ljubezen utruje. Ženska pa, ki ljubi resnično, druží s svojo ljubeznijo čislanje in vero ter je takó prevzeta od ljubezni, da je slepa za vse, kar se ne dostaje nje vzora. Ženska mora vedno ljubiti. Menjati utegne svoj vzor, nikdar pa ne opustí češčenja.

Ženska je porojena, da ljubi; nji je dano netiti sveti ogenj v duši; kadar ugasne ta ogenj v jednom kotičku duše, vzplamtí v drugem.

Žensko srce je že sámo na sebi podobno majhnemu svetu. Premnogo bojov vihrá v njem, dókaj žalostnih spominov ga prešinja, ali zastava z geslom: »Ljubi!« ne povesi se nikdar! Ženska živí za ljubezen celó tedaj, ko ji je zastrupila srce.

Takó smo videli, da je ljubezen sreča in trpljenje, da je življenje in luč človeške duše in da nihče prej ali slej ne ubeží temu prirodnemu zakonu. Srce mora prehajati svoja pota kakor mesečna luč, ki svoj čas rase in svoj čas pojema; pokoriti se mora zakonom teh izprememb.

Sklep mojega premišljanja o ljubezni je ta: Ljubezen, dasi je sladka in radostna, vender ne more osrečiti popolnoma. V te sladkosti, tudi če je ljubezen srečna, silijo nehoté bridkosti in dvojbe, katere dovòlj mučijo dušo.

Kadar namreč zatrepeče srce od ljubezni, kadar se nam zdí, da je vse naše bitje zavisno od drugega milega bitja, tedaj se nam topí srce od sladkosti, ali skoro potem se nam krči od bolečine, zakaj dvojba, in bodisi najmanjša, to je največja muka ljubečemu srcu.

Vender: rajši nego nezmerne praznote duše, želeli si je hude prevare, ki nas spominja, da smo bili ljubljani, da smo uživali trenutke nebeške slasti! In ko bi tudi srce sovražilo zaradi ljubezni, bolje mu bode, nego bi bilo prazno in mrtvó.

»Srcé je prazno, srečno ní!«

toži naš Prešéren. Dà, v sovraštvu tičí takisto življenje, in dokler živi v srci tudi to čustvo, tli v njem prav takó še iskra upa!

Človeško srce je največja uganka vsega stvarstva. Preiskovati njega skrivnosti, to bi bilo toliko, kakor predirati v skrivnosti življenja samega. Ako je življenje trpljenje, zakaj se rodimo? Ako je dobrota, zakaj nam smrt utrga nit življenja? — Človeštvo prihaja od Bogá in se vrača k Bógu. Življenje ni zmoter našemu bitju, ampak prehod je samó k neznanemu zmotru.

Prav takó ljubezen. Ako je ljubezen sreča, zakaj ni večna? Ako je nesreča, zakaj se nam vzbudi? Čemú ljubimo iskreno, požrtvovalno, zakaj smo tedaj srečni, blaženi, tega ne vémo — zakaj smo nesrečni, brezupni — to si moremo še menj raztolmačiti. Vender to je gotovo, da bi človek silno žalostno prebil vrsto trudapolnih let, ako bi ne ljubil.

Ljubezen s svojimi domišljenkami, s svojo vero, s svojim upanjem v boljšo bodočnost; ljubezen s svojimi radostimi in solzami, ona je jedini vzrok, da nam je življenje znosno, celó zanimljivo.

Zató mislim, da ne morem bolje skleniti razpravljanja svojega, nego da se sklicujem na največjega nemškega pesnika, kateri sicer takó kratko, toda izvrstno označuje ljubezen:

»Venec življenja,
Sreča brez pokoja,
To, ljubav, je usoda tvoja!«

Okolo svetá.¹⁾

Potopisne črtice. Spisal A. Dolenc.

I. Iz Pulja do Mavricija.

ilo je prvi petek meseca kimovca 1890. leta, ko smo se odpeljali iz Pulja na Njega Veličanstva vojni ladji »Sajidi.« Vsi mornarji in morski podčastniki, osiveli v službi, zmajevali so z glavo in nam prerokovali, da se ne vrnemo na domače obrežje, ker smo nastopili pot okolo zemlje v petek. V Pulji smo za »contra-carré« ali za meso — takó se namreč imenuje prostor za kadete na ladji — nakupili vsega, kar nam je nasvetoval naš »capo gamela«. Zadnji dan smo bili še na kopnini, potem smo se odpeljali v čolnu na ladjo, katera bi nas za leto dnij odslovila od naše zemlje. Močno je pihal severovzhodnik, takó da smo zapustili osrednje pristanišče zgolj z jadrí, ne da bi rabili stroj. Ob treh popóldne nas je poklical poveljnik vsakega na svoje mesto. Po izvrstnem manevru smo ostavili domovino; s topnjače »Novare« so zagrmeli topovi, mornarji pa so nam zaklicali »Hurá!« Naše moštvo, kateremu smo se pridružili tudi mi, zaklicalo je takisto trikrat »Hurá!« — Iz početka je bil veter močan, takó da so nekateri že tedaj bógu Neptunu za dveletno vožnjo darovali neizogibno svojo žrtev.

»Sajida« se je srčno upirala hudemu pišu in plavala hitro. Četrty dan že smo se peljali mimo jonskih otokov. Dne 10. kimovca zvečer ugledamo otok Arovathi. Obrnili smo ladjo na zapadno stran otokovo in se usidrali prav blizu obrežja. Rešilni čoln smo izpustili v mórje, in poveljnik s tremi častniki in dvema kadetoma se je odpeljal na kopno zemljo. Na otoku je grški samostan, pri katerem se ustavi vsaka ladja, katera sploh količkaj utegne, da podari vrečo jestvin ali boljšega žganja samostancem. Zató dobí sod mrzle vode iz vodnjaka. Ko sta se ponóči vrnila naša prijatelja, rekla sta, da samostan ni takó ubožen, kakor bi kdo mislil, ampak da ima polne kletí dobrega vina in marsikak izvrsten prigrizek. Od tega otoka smo skoro prišli v Sredozemsko mórje do otoka Kreta divars. Veter se je izpreminjal, toda v obče ni bil neugoden, takó da smo za teden dnij upali

¹⁾ Nekateri okrajšani odlomki teh črtic so bili že priobčeni v »Sl. Narodu«; tukaj podajamo celotni potopis. Dasi je pisatelj (sin g. svetniškega tajnika dr. H. Dolenca v Ljubljani) še mlad, vendar se kaže iz njega črtic natančno opazovanje, in zató utegnejo zanimati tudi naše čitatelje.

Ured.

priti v Port-Said. Omeniti je treba tukaj nekoliko našega dnevnega dela in gibanja na krovu:

Od polnoči do štirih zjutraj traja takó zvana »pasja straža«. Jedna divizija je v službi, dočim druga počiva v visečih posteljah. Ako je veter močan in mórje nemirno, truditi se je takó, da človeku kár kostí pokajo. Ako piha veter jednakomerno in je mrzel, tedaj ima strážnik dvoje opravil: čuvati in zmrzovati. Kadar pa je mórje mirno, tedaj je soparno, da je človek od potú moker, kakor bi zlezel iz vode. Takšna je »pasja straža«.

Ob štirih zjutraj se menjajo straže in pričnè se jutranja straža, katero zovejo »dijano«. Ta je že prijetnejša. Jadra, katera so bila ponóči zaradi opreznosti zavita, razvijajo se sedaj; pričenja se delo na krovu in čiščenje vse ladje. Oblekel sem velike škornje in hodil po krovu, kateri je bil kmalu 5 *cm* pod vodo. Kadar se ladja čisti, treba je dobro paziti in vestno izvrševati svoj posel. Nobenega madeža ali praška ni smeti videti, da se izogneš ukoru ali trpkim besedam. Na ladje sprednjem delu, kjer je kuhinja, ondukaj je najteže čistiti krov. Ves čas lahko vpiješ in prosiš, toda to pomaga le malo. Kuharji so posebni siromaki, ker često onečistijo prostore brez svoje krivde. Evo kuharja, ko gré ne káj varno čez krov! V rokah drží skledo z jajci; kár se pridreví morski val; ladja se zaziblje, in kuhar leží na tleh. Višji kuhar se zaradi tega takó prestraši, da izpustí posodo, napolnjeno s paradižno omako, na tlà in hití kuharju na pomoč. Vender tudi on ni varen na krovu in skoro leží takisto na tleh. Oba se potem z združenimi močmi vzdigneta in hitita v kuhinjo, kjer sta bolje vajena. To potem nima drugih nasledkov, nego da dobiš pri kosilu v paradižni omaki jajčje lupine, v močnati jedi pa omako. Ali zaradi tega ni da bi tožil; tudi kuharja, zlasti višjega, ne mine dobra volja. Nekoč se spozabi njegov služabnik, da ima že polna usta; vedno pa še pokuša jedí. Ko ga višji kuhar pozove, naj se opraviči, sevèda mu ne more odgovoriti. Zató si pomaga s prsti in takó naznanja, da je hotel samó pokusiti. Toda višji kuhar mu založí takšno zaušnico, da mu od strahú pade jed iz ust, potem pa dostavi italijanski: »Prihodnjič govóri z usti in delaj z rokami, ne pa narobe!«

Jaz sem bil v oddelku, kateri je imel nalogo stražiti. To je jako naporno, ker traja straža osem ur na dan. Podnevi se še prebije, toda ponóči ne véš káj početi. Spati ne smeš, opravila tudi ni dosti, in takó hodimo po krovu, da si preganjamo spanec. Skrivàj tudi pokadimo kakovo cigareto, da ostanemo treznejši; potem pa stopimo smelo izza skrivišča na krov. Pozno ponóči pride služabnik s čajem ali

črno kavo. Obično je namreč, da pošlje službujoči častnik svojemu kadetu na stražo kaj krepilnega. Jako vesel je kadet, kadar zvon osmič udari; tedaj se menjajo straže. Zaspano pride njega naslednik na krov. Vsak bi ga pomiloval; ali zavest, da gremo počivat v viseče postelje, preseza čustvo pomilovanja, in hladno se mu umaknemo. Zjutraj nas zopet vzbudé, da opravimo jutranji pôsel. Ko se oblečemo in umijemo, izpijemo čaj ali kavo. Podnevi so razne vaje in šola, kjer se dogaja marsikaj prijetnega, ker so mornarji večinoma novinci. Preiskuje obleko, vprašal je službujoči častnik svojega vojaka:

»Koliko parov nogovic imaš?« — »Tri pare, gospod.« — »Kje jih imaš?« — »Jeden par, gospod, imam na nogah, jeden par sem izgubil, jeden par so mi pa včeraj ukradli.«

Ker smo se morali zvečer slačiti v *contra-carréji*, misli si lahko vsakdo, kakó je bilo v njem, ko so ležale obleke 34 kadetov na vse strani obrnjene in razmetane. Toda to še ni vse. Ako si pogledal natančneje, videl si med obleko skrite tudi — kadete. To so óni nesrečniki, kateri so bili na ponočni straži, toda po izpremambi niso prišli v svoje postelje, ampak sém, da bi lahko spali nekaj ur čez določeni čas. Zjutraj se zdajci vse oživi v *contra-carréji*. Vsakdo išče svoje obleke; vsakdo bi bil rad prvi oblečen. Navzlic velikemu ropotu spé óni kadetje trdno dalje, kakor bi bili mrtvi. Ponoči nam rabi torej *contra-carré* kakor spalnica in riznica. Kadar so vsi kadetje opravljeni, izpremené služabniki *contra-carré* v jedilnico. Dve dolgi mizi se pogrneta, in skoro smo zbrani pri zajuterku. Potem gremo na krov, da opazujemo, kakó daleč smo prišli ponoči. Ob desetih se mesa zopet polagoma polni. Takrat pridejo samó óni, kateri ne morejo pričakati pôldne, da ne bi prej pojedli kaj malega. Od 10.—11¹/₂. ure rabi *carré* za vizitacijo moštva in druge službene opravke, pri katerih smo prisotni vsi. Po kosilu gremo počivat; potem igramo tarok, toda ne toliko za denar, kakor da si preganjamo dolgi čas. Ob petih se prično večerne vaje, katere trajajo do 6. ure; potem večerjamo. Po večerji se zopet zberemo na krovu, da se nasrkamo zraka in nekoliko pokadimo. Te večerne ure so sploh najprijetnejše. Tudi mornarji so po večerji prosti; lahko jih opazaš, kakó se ločijo po národnosti in dostojanstvu. Tukaj so najstarejši podčastniki, kateri pušijo iz kratkih lončenih pipic in govoré o dogodkih minulega dné. Nedaleč od njih so mlajši podčastniki. Ti niso več takó resni kakor prejšnji, pri katerih samó debeli profos časih provzročí' nekoliko smeha. Mlajši podčastniki tudi pogostoma kaj zapojó, zlasti ako jim poidejo dovtipi in smešnice. Nekoliko dalje vidiš nižje moštvo, razdeljeno po

národnosti. Mornarji ležé na tleh, in vsak oddelek prepeva svoje pesmi. Ob osmih zvečer je vse končano. Pevci utihnijo, mi prestanemo kaditi. Vse je mirno. Moštvo se postavi v vrsto, in debeli profos prečita ukaz za naslednji dan; mornarji mu odgovarjajo s številkami. — Ko je tudi to končano, gredó prosti mornarji spat.

Dné 18. kimovca smo dospeli v Port-Said. Ker je obala zeló nizka, zató smo pozno ugledali mesto, katero nima ni jedne visoke zgradbe razven svetilnikov, katere zapaziš že iz dalje. Dasi ne vidiš kopne zemlje, vendar spoznaš po temnejši barvi mórja, da je blizu. Umazano-zeleno barvo dobiva mórje od Nila, kateri prinaša mnogo zemlje in nesnage vánje. Pred vhomom smo najeli pilota, kateri nas je privédel po plitvem morji v pristanišče. Takoj pri vhomu se pričénja sueški prekop. V pristanu je bilo več bojnih ladij, jedna turška, jedna angleška in jedna francoska. Ko smo prišli v pristan, pozdravili smo se z običnimi stréli. Na vožnji v pristanišče smo videli tolpo črncev, kateri so v vrečah nosili prémog na ladje; drugi pa so nas pozdravili z velikim vpitjem, ko smo se peljali mimo njih. Toliko da smo se usidrili, že je bilo okolo ladje vse polno čolnov, v katerih so črnci kričali kakor za stavo. Umeli sevéda nismo niti besedice.

Popóldne smo se civilno oblekli in šli na zemljo. Takisto smo pozneje zmiraj v tropiški obleki hodili na kopnino. Ta obleka je popolnoma bela, z belimi platnenimi čevlji, višnjevim ali rdečim pasom, srajco od flanela, dolgim civilnim ovratnikom in angleškim klobukom. Razven tega smo imeli v rokah palice, v žepu pa samokres, kateri nam je često rabil prav dobro. — Ko pridemo na stopnice, držeče z ladje na zemljo, zbere se zdajci kakih trideset Arabcev, kateri kričé v slabi nemščini: »Landsmann, komm her!« ali pa »Gib halbe Frank!« Dobro moraš paziti, da te divja drhal ne vrže v mórje. Navadno smo najeli najoddaljenejšega Arabca; zaradi tega pa so se drugi časi h kár stegli. V čolnu sedéč bi mislil, da je sedaj konec vsi nadlogi in da se mirno pripelješ do obrežja. Toda naredil si račun brez — Arabca. Toliko da je odrinil s čolnom, že prosi napojnine in to čudovito vztrajno. To bi se še prebilo, samó da bi bil nekoliko ponižnejši. Kar je menj od pol franka, niti ne vzprejme. Ako se pa daš preprositi in mu daš »bakšiš«, ni še zadovoljen, imeti hoče še več. Nekoč smo se peljali na krov. Ker je bilo že precéj pozno in sem imel óno noč »pasjo stražo«, mudilo se mi je zeló. Da ne bi zamudil, rekel sem Arabcu, naj veslá hitreje. Odgovorí mi, da ne more; ako mu pa dam bakšiš, podvizal se bode. Ker sem bil že nejevoljen zaradi straže, razjezile so me te besede takó, da sem potegnil nenabit samokres iz žepa

in pomeril vánj, rekši: »Sedaj veslaj, sicer te ustrelim!« To je izdalo. Skoro smo bili na krovu.

Toliko da stopiš iz čolna, že te zopet obsuje tolpa črncev, kateri se ponujajo za tolmače. Od brega do mesta je slab pot, debelo potresen s peskom, nanešenim iz puščave, takó da se udiraš kàr do členkov. V mestu so pota boljša. Mesto šteje okolo 20.000 stanovnikov, izmed katerih je nad polovico domačinov. V njem niso velika poslopja, vendar ima mnogo zanimljivega za Evropce. Mesto je razdeljeno v evropski in arabski del. Pri prvem je glavna cesta via commercio; široka je in ima vse večje prodajalnice, kavárne in hotele. Ostale ulice so večinoma zeló ozke. Na konci evropskega dela je véliki trg, sredi njega park s paviljonom in vodomedom. Podnevi in ponóči je po ulicah jako živo. Celó menjalci denarjev opravljajo svoj pôsel pod milim nebom. V prodajalnicah je mnogo lepih stvari kitajskega, japonskega in turskega izvora. Človek ne vé, kaj bi kupil; najrajši bi vzel vse.

V arabski del ni varno hoditi ponóči; podnevi pa, predno si še dobro stopil v mesto, pride ti naproti tolpa Arabcev z osli. Prosijo te in ponujajo svoje živali, da bi katero zasedel in kam pojahal. Široka cesta te véde tudi skozi arabski del, samó da se v nji do členkov udiraš v pesek. Druge ulice so zopet zeló ozke. Tú je kavárna poleg kavarne, katere so vse polne starih Arabcev in zamorcev; nekateri pušijo iz pipe, drugi igrajo razne igre; ondu zopet moli Arabec. Proti vzhodu obrnjen stoji pokonci; kàr se vrže na preprogo, poljubi petkrat do šestkrat tlà in zopet vstane. — Tú stoji mošéja; vsakdo, kdor stopi vánjo, sezuje si čevlje in dobí suknene. Potem pridemo do publičnega gledališča. V krogu stojé Arabci in zadovoljno gledajo plesoče továriše. Zdajci se vsi zasmеjejo; morda je povedal plesalec dovtip. Tukaj si tudi lahko ogledaš odhajajočo ali došlo karavano. Velblodu toliko naložé na grbo, da misliš, kàr vstati ne bode mogel, ker ga natovorijo klečečega. Toda ko pride čas, dvigne se počasi in koraka varno dalje.

Zvečer, ko je solnce zatonilo, jahali smo navadno kam na oslih. V Port-Saidu jahajo namreč skoro zgolj osle, kateri so jako vztrajni in brzih nog. Ne da bi jih topli, dirjajo neprestano, in gonjáči, kateri tekó čudovito vztrajno za njimi, dohajajo jih iz težka. Taka jéza pa ni preprijetna, ker te nadležni Arabec vedno prósi bakšiša. Ako mu kàj daš, miren je za četrť ure; potem pa iz nova prosi. Pri daljših ježah je navadni konec ta, da je bakšiš večji od zaslužka.

Večerjali smo navadno v hotelu, potem smo šli v ponočno kavarno, kjer je igrala godba. V Pord-Saidu, kakor tudi v drugih južnih mestih, igrajo češke kapele, večinoma sestavljene iz mladih deklet, katera se pa nadzirajo jako strogo; ni se jim móči približati in se zabavati ž njimi. Prebivalci so Evropci, Arabci in zamórci. Prvi imajo v rokah hotele in trgovino, drugi pa prenašajo prémog na ladje. Zamórci so leni in večinoma postopajo; zaradi tega so razmerno dobro rejeni, dočim so Arabci suhi, toda lepó rasli in jako mišični. Arabci imajo do malega evropski oblik, samó da so svetlorjavi. Zamórci imajo óne znane debele ustnice in krasne bele zobé, ker jih vedno drgnejo z nekim lesom. Obleka domačinov nima ničesar posebnega, zlasti moška ne. Ženske, mohamedanke, oblečene so popolnoma v črno haljo, samó oči se jim vidijo. Občevalni jezik Evropcev je francoski, laški in angleški, nekoliko tudi nemški; domačini govoré arabski. Toda tudi laški, angleški, celó nemški se lahko pogovarjaš ž njimi.

Po dveh dneh smo šli dné 20. kimovca iz Port-Saida in nastopili pot skozi sueški prekop, katera je trajala skoro dva dni. Prekop je 186 km dolg; širok 50—60 m, na najširšem mestu tudi do 100 m. Na obe strani se s krova vse prav dobro razločuje na prosto okó. Na desni in levi strani ni drugega nego peščena raván, kjer ni videti ničesar zelenega. Jezero ali laguna izpremeni tù in tam jednoličnost. Velike jate povodnih ptic poletavajo iz jezera; neprestano se dvigajo peščeni smrkí. Za vožnjo so po nekod napravljene postaje, kjer se ladja izogne ladji. Na teh postajah je prekop nekoliko širši. Razven tega so postaje na ónih mestih, kjer stanujejo nadzorniki in zemljemerci. Tukaj ladja tudi zvé, smé li dalje ali ne. Ako mora počakati, umakne se drugi ladji prav do brega, kamor jo potegnejo z debelimi vrvmí. Na nekaterih krajih so veliki stroji, s katerimi čistijo prekop; ondu so tudi plavajoča stanovanja za delavce. Ob prekopu so nekatere velike vasí, med katerimi je Kantara največja. Hiše so jako preproste; tudi je videti dôkaj šatorov. Ponóči se smejo voziti skozi prekop samó elektriško razsvetljene ladje. Nam se je zdelo bolje, počivati v velikem grenkem sueškem jezeru »Timsah«. Prekop drží namreč tudi skozi dve 'grenki jezери. Poleg jezera je prijazno in čisto mesto Izmajlah.

Nastopnega dné 21. kimovca smo nadaljevali pot. Na spodnjem delu prekopa je dežela čimdalje hribovitejša in obrežje takó visoko, da zapira ves razgled. Tisto popóldne še smo prišli v Suez. Mesto je ravno na konci prekopa. Suez je bil do leta 1859., ko so začeli graditi prekop, znamenito mesto, kjer se je stekala vsa vzhodna

trgovina; blagó so nalagali velblodom in ga prevažali do Nila, od tod pa do Sredozemskega mórja. Sedaj gré vsa trgovina po prekopu, in mesto je vážno samó še za trgovino z Egiptom. Ker je pol ure od prekopa, morali so na obrežji zgraditi velika skladišča, takó da se je ondu skoro razvilo drugo mesto. Od mórja v Suez držita násip in železnica; tudi na oslih lahko jahaš v mesto. Takó smo storili nekateri, dočim so se drugi peljali po železnici. Ti so v Suezu izstopili kàr na cesti, ker mesto na tej stráni nima kolodvora, nego ima ga na drugi stráni, odkoder drží železnica v Kairo.

Hiše v Suezu so većinoma majhne, ulice ozke in ne kàj čiste. Belcev je malo; većinoma stanujejo tù Arabci. Podnevi je vse pustó in prazno, tem živahneje pa je zvečer. Najeli smo si osle in jahali v óni del mesta, kjer so takó zvani »café chantants«. Na vzvišenem odru so nekje v taki kavárni sedeli prekrížanih nog trije možjé in jedna déklica. Prvi je igral mandolino, drugi citre, tretji tamburino, in vsi so spremljali déklico, katera je pela arabski. Pesem ni bila kàr nič prijetna; nje vsebina je bila neki minljivost svetá. Pozno zvečer smo zopet zasedli osle in dirjali po ozkih ulicah. Za nami so se podili kričeči gonjáči; vsak je hotel biti prvi. Čudim se še sedaj, da se ni pripetila nobena nezgoda. Prišedše iz mesta, obsula nas je tolpa Arabcev, kateri so zahtevali najemnino. Dolgo smo se prepirali, predno smo se pogodili. Vender so nekateri Arabci še vedno zahtevali plačila. Marsikdo izmed nas je moral plačati dvakrat, trikrat, toda še ni dobil osla, ampak po dva sta morala sedeti na jedni živali. Veseli smo bili, ko smo prišli v pristanišče.

Dné 22. kimovca zjutraj smo odjadrali iz Sueza v Rdeče mórje. Obrežje je zeló hribovito, dasi posamezni griči niso kàj visoki. Videli smo góro Sinajsko. Vse gorovje je golo ter ima jako ostre vrhove in ostre zareze. Vožnja po Rdečem morji je precěj nevarna zaradi mnogih čeríj, katere so ali pod vodo ali nad njo. Najeli smo arabskega pilota, kateremu pa ni bila posebna prilika, da bi pokazal svoje zmožnosti. Videli smo tri parobrode, kateri so obtičali na pečinah. Na nekaterih pečinah so svetilniki. Veter je bil ugoden; toda kadar se je poglel, zakurili smo stroj in takó prišli razmerno hitro (v devetih dneh) v A den.

Vročina je bila v Rdečem morji kàr neznosna. Akotudi smo bili opravljeni prav lahko, vender smo bili vsi' premočeni od potú. V spodnjih prostorih ni bilo móči spati, kaj li, kadar smo morali kuriti stroj. Većinoma smo spali na krovu pod milim nebom. Najslabše je

bilo v jedilnici, kjer nas je bilo na ozkem prostoru zbranih 34 mož. Na krovu so mornarji kar cepali od vročinske bolezni. Pili pa so pijačo od vode in črne kave, dočim smo si mi mešali različne stvari, da ni bilo treba piti mlačne vode. To so bili hudi časi, dokler nismo dné 1. vinotoka dospeli v pristanišče Steaner Point.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

II.

Levstikovi zbrani spisi. Uredil Frančišek Levce. I. in II. zvezek. Poezije. Ljubljana. 1g. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1891.

Ko bi se šlo za to, s primernim zaglavjem opremiti zbirko poezij, ki ležé pred menoj v krasnih dveh zvezkih, to gotovo ne bi bilo mōči najti prikladnejšega nadpisa, nego je oni „motto“, katerega si je zložil Gregorčič sam za svojo zbirko:

Poet, le malokomu znan,
Leží po svetu razmetan;
Da kip njegov bi vam podal,
Raztresene sem ude zbral —
Ne vseh! . . . a kdor pregleda té
Spozna mu glávo in srcé!

Res je, da maloznan Levstik ni bil, in glavo in sree smo mu že dobro poznali tudi prej; tem bolj pa se ujema vse drugo. Ne samó, da je priobčeval Levstik svoje pesmi v različnih zbirkah in časopisih (gl. „Zvon“ 1891., str. 15.) in to ne vselej pod svojim imenom, ampak mnogo poezij — dobre tretjine Levčeve zbirke — niti objavil ni. Res je, da je bil Levstik najmarkantnejša prikazen najnovejše literaturne dōbe od Prešérna do zadnjih let, kateri je on sam dal pravec in udaril pečat krepke svoje individualnosti; res da smo ga vsi dobro poznali zlasti kot kritika, purista in národnega »tlačana«, »Pilatuša«, ki je mnogo več nego na javnem odru delal skrivnostno za kulisami kot »režiser«, vender lahko trdimo, da o njem pesniku, toli obsežnem, kakeršnega se nam kaže sedaj v zbranih poezijah, menda nihče izmed nas ni imel nì malo pravega pojma, razven njegovih mnogoletnih prijateljev in učencev. Zbrana dela Levstikova — zlasti trdim to o poezijah — imajo tedaj še ves drug pomen negoli n. pr. Stritarjeva ali Jur-

čičeva; ti zbirki sta hoteli ustreči zahtevam čitajočega občinstva, zbirka Levstikovih poezij pa izvršuje to, kar je povedano v górenjih vrsticah:

»Da kip njegov bi vam podal,
Raztresene sem ude zbral«.

Dà, kipa pesnikovega nam je nedostajalo! A sedaj se nam je odkril, krasno lep, dovršen »ad unguem«. Izklesal si ga je pesnik sam od snoví, ki je trša od kremena in medí, »aere perennius«, sebi v čast, a nam v slast! Kar očarani smo o novo odkritem kipu; ne moremo se mu načuditi, niti se ga nagledati. G. izdajatelj je obetal: »Lahko rečem, da bode slovenski svet strmél, kadar ugledajo beli dan Levstikove »Poezije«. Njegove besede so se obistinile. Nas pa bodi skrb, pesniku iz njegovih del spoznavati glavo in srce, bolje negoli smo ji poznali doslej.

V teh vrsticah namerjam govoriti o izdaji; vender recimo za uvod dve, tri o Levstiku samem kot pesniku. Toda v tem uvodu nikakor ne namerjam ponavljati in slabše pripovedovati tistega, kar sta izvrstno pogodila ocenjevatelja, ki sta bila brez ugovora najsposobnejša soditi o Levstiku: Stritar in Levec.¹⁾ Stritar, čegar najmanjša zasluga ni, da nam je izkopal Prešérna iz groba pozabljenosti, kamor so ga hoteli zagrebsti zaslepljeni rojaki, napisal je že v I. svojem »Zvonu« o svojem prijatelji takó izbornó oceno, kakeršno more napisati le kritik, ki je sam pesnik. Čitateljem zbranih poezij Levstikovih, ki bodo v toliki množini pesniškega blagá iskali vodilnih mislij, bodi najtopleje priporočena, tembolj, ker se sledeče pripomnje opirajo nánjo ter jo izkušajo samó spopolniti z ozirom na poznejše slovstveno delovanje Levstikovo. Stritarjeva karakteristika o Levstiku pesniku je namreč nepopolna samó zategadelj, ker obseza omejeno dóbo (od leta 1850. do leta 1870.). Toda Levstik, ki je bil tedaj že prekoračil (leta 1870.) dnij lepših polovico, ni se bil še nikakor obrabil ali izčrpil, ni bil še razkril in razvil vseh svojih poetiskih darov. Jako verjetno je sicer, kar piše Levec (»Zvon« XI., 11), da že leta 1870. in 1871. Levstik ni bil več tistega veselega humorja, tiste mladostné živahnosti kakor prejšnje čase in da je z zlomljenimi krili prišel v Ljubljano. Naravno je in dokazati se dá iz poezij samih, da so bili tedaj že minili časi, ko je bil pesnik sam sebe vesel, vedoč, da so ga tudi drugi veseli; nemila usoda in brezozirni nasprotniki so bili že poskrbeli za to, da mu je za vedno prešel tisti »urkräftiges Behagen«, iz katerega se nam je porodil nov pesniški genre, kateremu ne nahajamo nič podobnega v našem slovstvu, prim. Levca na ozn. m. str. 16. Toda motil bi se, kdor bi mislil, da je Levstik pri takih okolnostih odrevenel, da mu je zamrla pesniška žila. Res je bil ugasnil ogenj mladostne erotike, polégle so se bile mladeniške

¹⁾ Stritar v I. letniku dunajskega in IX. ljubljanskega, a Levec v XI. letniku ljubljanskega »Zvona«.

strasti, toda nadomestila so jih blažja, nežnejša, če hočete, tudi svetejša, a zato nič menj globoka in iskrena čustva, in pesmi, v katerih je tem čustvom dal duška, smemo prištevati najlepšim cvetom ne samó Levstikove, ampak sploh slovenske muze. Tukaj so mi na misli n. pr. »Preprostega otroka molitev«, »Grešnikova molitev«, »Naša vas«, »Srnica«, »Siničja tožba« in nekatere »Otročje igre v pesencah«. V mnogih poezijah veje duh toli istinite pobožnosti, da sem živo uverjen, da le-tá ni bila Levstiku samó pesniški nakit, ampak da je bila bistveno spojena z njegovim značajem. Že z ozirom na to novo stran Levstikovega pesnikovanja Stritarjeva karakteristika ni mogla biti popolna.

Rekel sem že, da ne namerjam obširneje pisati o pesniku samem, zlasti ne napisati temeljitejše studije o toli razsežnem pesniškem delovanju, za katero bi trebalo malo več časa in resnejših priprav, nego sem si jih mogel privoščiti jaz. A dovoljeno mi bodi izreči opazko, ki si mi je vrinila iz dosedanjega čitanja. Erotiška čustva niso najkrepkejša stran Levstikovega čustvovanja; zato pa so ljubovne pesmi, zlasti prve dóbe, (zv. I., 46—65) iz večine nekam medle, nekatere kakor »Lepe oči« (I., 47) naravnost banalne. To je menda čutil tudi pesnik sam, zakaj izmed 24 pesmij, posvečenih Toni, objavil jih je samó 7 (glej kazalo), iz istih 7 tudi sam priredil za namerjano izdajo; med temi sedmimi pa je pač nekaj izbornih. (»Prvi poljub«, »Otví«). Ne da bi bil potanje poučen o Levstikovih zasebnih razmerah, sodèč samó po poezijah, dejal bi, da ga je Eros samó jedenkrat preobladal z elementarno silo, a to že za moške dóbe. Proizvodov, tej ljubezni posvečenih, več je nego 40, izmed njih samó okolo 16 ni bilo še objavljenih niti predelanih za natisek. Istinita moška strast jih naudaja. V dolgi vrsti teh pesmij (gl. I., 71—118) se nam kaže kakor v poetiški povesti razvitek in konec vsega ljubovnega razmerja. Ne motimo se menda, če trdimo, da je bil Levstik igrača praktični devici, kateri se je pač laskalo, da jo opeva mož, ki je bil že tedaj pesnik na glasu; toda resnih namenov imeti z možem, četudi glasovitim, a brez petic in brez stalne službe, to ji ni kazalo. To bridko spoznanje, sodim, pripomoglo je poleg sovražnega preganjanja in gmotnih stisk največ do tega, da so Levstiku tedaj za dolgo klonile peroti. — Če pa je naše domnevanje osnovano, ondu je gotovo, da baš Franjin cikelis završuje prvo, erotiško dóbo pesniškega delovanja; o erotiških proizvodih poznejše dóbe pa skoro ni da bi govoril, zakaj semkaj vender ne moremo šteti kitice: »Nadgrobní kamen«, ki je pač ponesrečena inačica nadgrobnega izvirnika; vsaj méni se vidi zadnja vrstica »Njemu srce poka« zeló navadna. —

Toda dovolj ugibanja, ne prehitevajmo gosp. izdajatelja, ki izvestno završi zbrana dela Levstikova s podrobnim životopisom pesnikovim, da nam bode olajšano globlje razumevanje njegovih del.

Radi pritegnemo g. izdajatelju, ki imenuje v »Zvonu« (XI., 12.) »Otročje igre v pesencah« nedosežne, ker menimo, da se ta nedosežnost naša na njih srčni humor, nežnočutnost in tehniško dovršenost. Ali navzlic precēj obilemu tolmaču, ki ga jim je dodal že Levstik sam v »Vrtci«, vender še marsičesa v njih ni umeti lahko. Še teže bi bilo najti vodilno misel vsaki teh pesenc, in nekatere imajo samó zmisel kot posnemanke takih národnih kitic, kakeršnih še vse polno živí med nami, ki jih često že samí ne umejemo; le-té so ali izraz národne dovtipnosti, šegavosti in bistroutmja (»Malo tacih mož«, »Gosli«, »Kakó je v Korotani«), ali pa imajo morda celó kaj mitološkega jedra (»Kadar otrok loví luno in zvezde«, »Rimska cesta«).

Sicer pa je vredno primerjati zadnji pesmi radi njiju velike, zlasti zunanje sličnosti; nekatere vrstice se ujemajo kár doslovno. Podobno razmerje sem našel med sonetoma »Boj brez koristi« in »Družba starih oblik«; oba se namreč pričenjata z isto, skoro z istimi besedami izraženo podobo, toda vpodobljeni ideji sta pač tu in tam popolnoma različni.

Že Stritar piše o svojem prijatelji (na navedenem mestu str. 64.): »Iz vsega, kar vidi in sliši, pije méd, dela pesmi, iz žalosti in veselja, iz smečnosti in neumnosti; pije méd, pravimo, pa tudi nekoliko strupa, kar ga je treba za brambo; kaj nima tudi čebela strupenega orožja? Ne dražite ga torej; ostro želo ima, gorje mu, komur ga dá pokusiti; srbelo in peklo ga bo, in dolgo mu bo branila med ljudi.« Ali niti Stritar ni slutil, da se bodo skoraj razmere Levstiku toliko obrnile na zló; le-té so provzročile, da ni več nabiral medú, pač pa veliko strupa. Ves ta strup, pomešan z žolčem in srčno krvjó, izlil je v tiste grozno lepe poezije — óde bi jih smeli imenovati — pri katerih nas izpreletava kár mráz in strah. Vém, da se niti najboljši poznavalci Levstikovi niso od njega nádejali tolike strasti, kakeršna se razodeva v odah: »Prisega v maščevanje« in »Sovražnikom«. Toda pomisliti treba, da jih je zložil Levstik v ónih hudih letih, ko ga je najhuje tepla usoda. Samó sovrašтво in zavist bi mu ne bila mogla do živega, ali nevera prijatelj, nezvestoba najbolj ljubljenega bitja, poleg tega najhujša materijalna beda — to je bilo preveč celó za takega korenjaka, kakor je bil Levstik! Ni čudo, da je prišel z zlomljenimi krili v Ljubljano, kamor je bil imenovan mešeca kimovca leta 1872. za skriptorja v licejski knjižnici. Tisti, ki so se sedaj nádejali od njega takoj plodnega delovanja, varali so se: Levstik je bil umolknil, in šele za nekaj let mu je bolna duša okrevala toliko, da je zopet prijel za peró, menda prvič šele leta 1876. (za Tomšičev »Vrtec«).

Prav prikladno pa se dá ravno po tem prestanku dolgoletno njegovo pesnikovanje razdeliti na dve dóbi: na dóbo pred tem odmorom in na dóbo

za njim. Poezije druge — moške — dōbe, katerih jedno stran smo že označili, razlikujejo se pač, bistveno od prejšnjih i gledé na čuvstvovanje i gledé na jakost izraževanja — zum Teufel ist der Spiritus, das Phlegma ist geblieben — toda obzorje pesnikovo, katero ocenjevalci njegovi po pravici imenujejo omejeno v primeri s Prešérnovim ali Stritarjevim, to je v obeh dōbah bistveno isto. Že predno ga je usoda nemilo drevila semtertjā, „ni si ubijal glave s pusto spekulacijo, z nerodovitnimi teorijami,“ a sedaj, ko se mu je posrečilo najti trajno zavetje v mirnem pristanišči, sedaj da bi se bil začel ukvarjati z visokimi problemi in ónimi perečimi vprašanji in s socijalnimi zagonetkami, s katerimi si bëli glavo denašnje človeštvo in zlasti tudi novodōbni pisatelji, ne, za to Levstik ni bil porojen! Ljubezen do večno mlade prirode (primerjaj krasne njegove pomladnje pesmi), rodoljubje v ožjem in širšem obsegu, skrbnost za domače nuje in potrebe, to mu polni vso dušo, vse srce, da mu ga ne preostaje prav nič za kozmopolitizem.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

LISTEK.

Stoletnica slovenskega pisatelja. Dne 7. vélikega travna 1892. leta preteče sto let, odkar je bil v Vodmatu pri Ljubljani porojen *Janez Ziegler*, slavni pisatelj prvega slovenskega národnega romana »Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov«, ki je pod imenom »Svetin« znan še dandanes med preprostim národom. »Svetin« je prišel na svetlo leta 1836., drugič ga je dal na svetlo Ivan Tomšič leta 1881. — Ziegler je bil duhovni pomočnik najprej v Št. Kocijanu na Dolenjskem, potem pri Sv. Petru v Ljubljani, nato kurat v ljubljanski ječarni ter naposled župnik v Višnji Gori, kjer je v visoki starosti umrl dne 11. malega travna 1869. leta. Poleg tega, da je sestavil mnogo molitvenikov in knjig pobožne vsebine, oglasil se je Ziegler tudi pesnik v »Kranjski Čebelici« (leta 1831. in 1832.), spisal je nekda mnogo brano »Življenje svete Heme, brumne koroške grofinje« (leta 1839.); dalje povest »Deteljica ali življenje treh kranjskih bratov francoskih soldatov« (leta 1863.) in »Kortonica, koroška deklica« (leta 1866.). Ziegler je znal v svojih povestih dejanje mično zapletati in razmotavati ter prijetno pripovedovati, zato je prejšnja leta preprosti národ in zlasti šolska mladina njegove povesti slastno prebirala. Izborni pisatelj gotovo zasluži, da se ga ob stoletnici dostojno spominjamo; zato je kanimo v prihodnjih listih priobčiti obširnejši njegov životopis.

Nove šolske knjige. Zemljepis za meščanske šole in višje razrede ljudskih šol, spisal *Fr. Orožen*. I. del s 13. slikami (tiskal in založil R. Milic, stane vezan 50 kr.). To je naslov prve ónih šolskih knjig, katerih izdavanje je sklenil pospeševati in podpirati visoki deželni zbor kranjski, kakor je bilo to ob svojem času naznanjeno v našem listu. S to knjigo je storila slovenska šolska literatura velik korak naprej, in prav v kratkem času bode sledilo še več enakih knjig za slovenske meščanske šole, katere nam dobri Bog le kmalu nakloni!

Orožnova knjiga je uravnana natanko po učnih načrtih za osemrazredne ljudske šole na Kranjskem. Zató pride »zvezdoznanski zemljepis« šele v III. delu na vrsto, in v I. del se ga je le toliko vzprejelo, kolikor je neizogibno potrebno v razumevanje druge zemljepisne stvarine. Iz istega vzroka so opisane neevropske zemljine nekoliko natančneje; razložena je tudi njih politična razdelitev in na konci pridejana tudi površina ter število prebivalcev važnejših držav. Takó dobé učenci lahko vsaj občo sliko posameznih neevropskih zemljin in njih političnih razmer.

Gledé na metodo, po kateri je sestavljen Orožnov zemljepis, treba mi je le na kratko omeniti, da se je g. pisatelj ravnal po priznanih avtoritetah zemljepisne metodike in da se na vseh meščanskih šolah v Avstriji zemljepise poučuje po istem načinu, kakor je v Orožnovi knjigi predmet izbran in razdeljen. Induktivna metoda in pridejane naloge za ponavljanje najbolj pospešujejo zemljepiski pouk. Sicer pa g. pisatelj sam opozarja v uvodu na svojo »Metodiko zemljepisnega pouka«, ki je ponatisnjena iz lanskega letnika našega lista.

Posebno hvalno je, da je g. pisatelj uvrstil v knjigo precejšnje število slik, katerih do sedaj, žal, še nismo bili navajeni v slovenskih zemljepisnih knjigah. In vender so ravno slike, načrti in obriski najboljši pripomoček nazornemu nauku, ki je jedino mogoč pri nerazvitem mišljenji nežne mladine. Jedna sama poteza na sliki ali obrisku pové več kot cela stran še takó natančnega opisovanja. Knjigi uvrščene slike so pa tako preproste, da jih lahko posame vsak učenec, ki se je učil v nižjih razredih le količjak risati, in da jih lahko prerise v svoj zvezek, posebno ako jih učitelj še jedenkrat pred njim nariše na desko.

Samó še na nekaj bi bilo treba paziti pri risanju takih skic. Kakor je namreč debelost črtek v zvezi s strmino obronka, takó je treba tudi poteze, ki pomenijo pogorje, takó uravnati, da debelejšje črte pomenijo višje pogorje, tanjše pa nižje. V tem oziru razločuje n. pr. vojaško-zemljepiski zavod na Dunaji trojno debelost potez: tanko za nizka pogorja, srednjo za srednja in debelo za visoka pogorja. V podanih načrtih pa moti natančnejšega opazovalca, da je n. pr. Zmajevó pogorje z debelejšo črto zaznamenovano, nego Kilima Ndzaro in Kenia, ali pa je Jünlíng krepkeje zarisán nego Himalaja (Číngan je popolnoma izostal). Dobro bi bilo tudi visoke planote zaznamenovati s klinastimi črkami, kakor to dela omenjeni vojaško-zemljepiski zavod.

Velika prednost Orožnovega zemljepisja je, da podaja obširen in natančen pouk o čitanji in razumevanji zemljevidov, ki so poglavitni pomoček pri poučevanju v zemljepisji. Prva stvar je, da se učencu razloži, kaj pomenijo dogovorjena znamenja in da se mu pové, zakaj se strmine označujejo temneje, položni obronki pa svetleje. Kakor hitro se učencu to le jedenkrat pokaže in nariše na tabli, ne bode tega nikoli več pozabil in na vsaki karti, ki mu jo daš v roko, pokaže ti koj, kje je ravnina, kje položnost in kje strmina. Ravno takó je treba tudi vse druge znake učencu pokazati in če mogoče tudi povedati, zakaj se ta ali óni predmet zaznamenuje takó ali drugače.

Omeniti mi je le še nekaj gledé na pisavo tujih imen. Da mora ta pisava v knjigah, namenjenih slovenski mladini, biti jedino le fonetiška, to se umeje samó po sebi, ker meščanski učenci ne poznajo dobro niti nemškega pravopisa, kamoli francoski ali angleški. Vender mora pri tej pisavi vladati neka doslednost, in če že pišem Níkaragua, Kuba, Jamaika, zakaj bi ne pisal potem tudi »Kostarika, Puerto Ríko« i. t. d. (str. 62.)?

To pa niso nedostatki knjige, ampak le nedoslednosti, ki bodo kmalu izginile iz naših šolskih knjig. V svoji celini je Orožnov zemljepis takó izvrstna in praktična knjiga,

da jo višje oblasti gotovo potrdé za šolsko rabo in da bode rabila kot prekoristen pomoček pri poučevanju zemljepisá. Pa tudi preprost Slovenec se bode iz nje naučil veliko zanimljivega in za življenje potrebnega, takó da jo lahko priporočamo vsakomur z najboljšo vestjó.

S. R. v *Uč. Tov.*

Skoro istočasno s tu pohvaljenim »Zemljepisom« je izdal prof. Orožen tudi »Metodiko zemljepisnega pouka«. Izšla je kot ponatisek iz »Učiteljskega Tovariša« s 13 slikami iz iste tiskarne in stane 30 kr. Tudi to delo je prva metodiška knjiga zemljepisne znanosti med Slovenci. Učitelje napotuje, kakó naj učencem tolmačijo zemljepisne pojme, kakó naj začenjajo zemljepiski pouk v šolski sobi, kako naj potem učencem razlagajo obzor, strani svetá in kako naj jih učé zemljepisja pod milim nebom. Sosebno hvalno je, da g. pisatelj poklada toliko važnost na zemljevid, zakaj zemljevid je verna slika zemeljskega površja; brez zemljevida si ne more nihče predstavljati niti zunanje oblike naše zemlje, niti nje navpične izobrazbe. Zato so zemljevidi v ljudski šoli neprecenljive koristi, in nam se zdí v vsi metodiki najvažnejše poglavje ono o »čitanji zemljevidov«, ki res podaja vsakomur vsa potrebna pojasnila, da se lahko spoznava (zaveda, orijentuje) na sléharni karti.

Da je knjiga res metodiška in ta metodika sestavljena po najboljših virih, za to nam je že porok pisateljevo ime. Le gledé na nekatere tehniške izraze bi nekaj pripomnili. Tako n. pr. ni pravilno narejen izraz pridvižna karta za »Reliefkarte«, mesto vzbočena karta. Ako že rabimo polutnik za »Aequator«, zakaj bi ne rabili tudi polutke za »Halbkugel«? Izraz odtemnjevanje za »Schummerung« je vendar nekako čuden. Ali bi ne bilo bolje uvesti besede osenjevanje, saj je učencu jeduo, kateri novi izraz si mora prisvojiti. Gledé na take izraze bode treba torej še nekoliko sporazumljenja med učitelji.

S. R.

Zgodovinske povesti za meščanske šole in višje razrede ljudskih šol, spisal prof. *Ivan Vrhovec*, natisnili Blasnikovi nasledniki; stane vezana 60 kr. — Imamo torej že tudi prvo zgodovinsko knjigo za meščanske šole, ki obseza 73 strani. Razdeljena je tako, da je odmerjena dobra polovica staremu veku, srednjemu in novemu pa po jedna četrtnina. Iz tega se že vidi, da so nekatere »povesti« starega veka narisane preobširno (n. pr. o trojanski vojni, dočim je povedano o Odiseji primeroma malo) in da bi se bila dala izpustiti marsikatera podrobnost. Zlasti ni prav, da se mlademu učencu podaja preveč imen, ker mu to le glavo zmeša. Knjigi je vtisnjenih tudi 8 slik in sicer zgolj le pri stari zgodovini. Ali so morda srednjeveške in novodobne zgradbe menj važne nego stare?

Predgovor knjigi ima razpravo, kako naj se pišejo tuja imena v slovenščini, ki nikakor ne spada v šolsko knjigo. Pisatelj je odločno zoper fonetiško pisavo, a pomislil ni, da otroci, katerim je knjiga namenjena, ne poznajo ne latinskega, ne grškega alfabeta, da torej imen, natisnjenih v njih šolski knjigi, niti čitati ne znajo. Filip in Aleksander je znan vsakomur, zakaj bi torej mučili učence s »Philippom« in »Alexandrom«? Sicer pa pisatelj sam nikakor ni dosleden v etimološki pisavi, ker piše n. pr. sfinga, faraoni, Alcibiad i. t. d. V predgovoru trdi, da bi morali tudi pisati Šilar in Blihar, ako pišemo vse fonetiški — mi tega »muss« ne priznavamo — toda v tekstu piše vendar liško polje za »Lechfeld«.

S. R.

Obrtno knjigovodstvo s kratkim poukom o menicah. Učna knjiga za obrtne nadaljevalne šole, ob jednom priročna knjiga za obrtnike. Spisal *dr. Tomaž Romih*, meščanske in obrtne nadaljevalne šole učitelj v Krškem. Celje 1892. I. Založil in tiskal Dragotin Hribar. — Takó je popolni naslov knjigi, ki je izšla nedavno. Za danes jo

samó naznanjamo; ocenimo jo o priliki. »Obrtno knjigovodstvo« obseza 177 str. v osmerki in stane 1 gld., po pošti 10 kr. več.

»Pomladni glasi«. Posvečeni slovenski mladini. II. Uredil Anton Medved. V Ljubljani, 1892. Založil Cirilski. Tisk »Katoliške Tiskarne«. 100 strani. — Ta zvezek »Pomladnih glasov«, katerega so spisali gg. bogoslovci ljubljanski, uravnan je kakor lanski prvi zvezek. Vsega skupaj obseza 16 sestavkov, in sicer več pesmij, povestic in dve igri za otroke v dramski obliki. Berilo je sestavljeno srečno in vseskozi primerno otroškemu duhu. Sosebno nas je razveselil lepi, čisti in pravilni jezik, ki bi bil lahko za vzgled marsikaterim drugim spisom za mladino! — »Pomladni glasi« stanejo mehko vezani 20 kr., lično vezani 30 kr., po pošti 5 kr. več. Tudi v tehniškem oziru je knjižica lepa, in zato jo radi priporočamo kot primerno darilo slovenskim otrokom.

»Das älteste datierte slovenische Sprachdenkmal« se imenuje razprava, katero je naš sotrduinik g. dr. V. Oblak priobčil v Jagičevem »Archivu«. Za danes samó naznanjamo ta znameniti spis, obširneje pa bode poročal o njem g. dr. K. Štrekelj v prihodnji številki našega lista.

Povest o sedmih modercih. V prvi letošnji številki smo poročali o tej znameniti razpravi, katero je priobčil g. dr. M. Murko v izveštjih cesarske akademije znanostij na Dunaji; sedaj pa je g. pisatelj pod naslovom »Beiträge zur Textgeschichte der Historia septem sapientum« izdal novo razpravo, ki je izšla v berlinskem zborniku »Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte und Renaissance-Litteratur«. Ko je namreč proučeval češke, poljske in ruske prevode górenje povesti, moral je vselej natančno preiskovati njih neposredne zapadno-evropske vire. Našel je marsikaj, kar je važno za tekstno zgodovino, oziroma nabral je dokaj gradiva za daljna raziskovanja. V tem spisu razpravlja in primerja g. dr. Murko latinske tekste, nemške tiske, nizozemski, francoski, angleški, ogerski in armenski prevod ter končno govori o redakciji »Gestae Romanorum«. Vsa razprava je plod korenitih in obsežnih studij ter obseza 34 strani velike osmerke.

»Lacroma«. V dvorni knjigarni W. Künasta na Dunaji je izšlo pod tem naslovom krasno delo cesaričinje-vdove nadvojvodinje Štefanije. Knjiga je okrašena z 19 podobami, katere je zvršil dunajski slikar A. Perko, in opisuje v pesniškem jeziku in zgodovinski točno óni dični otok poleg Dubrovnika, kateri je bil nekdanj svojina cesarja Maksimilijana in pozneje cesarjeviča Rudolfa. Pridejanih je tudi šest pesmij cesarja Maksimilijana, zloženih leta 1860. in 1862. »Lacroma« se dobiva elegantno vezana po 4 gld. in po 6 gld. Čisti dohodek je odločen dobrodelnim namenom.

† Anton Knez. Dne 30. sušca je preminil v Ljubljani obče čislani véliki trgovec ljubljanski, g. Anton Knez, v najlepši dóbi svojega življenja. Blagega pokojnika je dičilo iskreno rodoljubje, čemur najlepša priča je pač njegova oporoka. Vse svoje imenje — okolo 60.000 gld. — volil, je namreč naši »Matici Slovenski« v Ljubljani katera naj izplača nekaj volil, in sicer gotove zneske najboljšim prijateljem pokojnikovim v Šiški, potem 1000 gld. šišenski čitalnici v nakup in vezanje slovenskih knjig. Svojima roditeljema je volil pokojnik precejšnjo vsoto s pristavkom, da dobivata do smrti vsakoletne obresti glavnice. Po smrti roditeljev naj pusti glavni dedič to vsoto kot »Antona Kneza ustanovo« naloženo pri »Kmetski posojilnici ljub. okolice« toliko časa, dokler deluje posojilnica na podlagi neomejenega poročstva. Obresti »Antona Kneza ustanove« naj se porablja v izdajo cenene, zabavne in poučne ljudske knjižice, katera naj nosi v spomin ime ustanoviteljevo in mora biti pisana v strogo národnem duhu, na podlagi katoliške vere, toda slobodomiselno. Vsa ta dela naj tiska »Narodna Tiskarna« po takrat navadnih primernih cenah, urejuje naj jih pa »Matica Slovenska«. — Iz te oporoke

se jasno odseva zlati značaj pokojnega Kneza, čegar ime ostane neizbrisno iz naše kulturne zgodovine. Žaluje ob preranem grobu njegovem, ne želimo drugega, nego da bi nam dal Bog še mnogo takih mož, ne samó prijateljev naši književnosti, nego v besede najširšem pomenu dobrotnikov vsega národa slovenskega.

Slovensko gledališče. Minulega meseca so bile štiri predstave na korist nekaterim članom našega dramatiškega osebja. Dne 3. malega travna se je namreč igrala stara šaljiva igra »Čevljar baron« na korist g. *Mariji Slavčevi* in gosp. *Antonu Verovšku*; dne 10. malega travna smo videli prvič uprizorjeno pikantno veseloigro »Nervozne ženske«, katera je bila na korist g. *Zofiji Borštnik-Zvonarjevi* in g. *Antonu Danilu*; dne 18. malega travna se je igrala v proslavo petindvajsetletnega delovanja g. *Julija Sršena* Nestrojeva čarovna burka »Lumpaci Vagabundus«, in končno se je uprizorila dne 24. malega travna na korist g. *Augusti Danilovi* in g. *Gizeli Nigrinovi* Berlina burka »Čevljarska učenca«. — Kaj posebnega pač ni podajala ni ta ni druga navedenih iger — »Lumpaci Vagabundus« se je igral celó slabo kakor že davno nobena igra — vendar je občinstvo dotične beneficijante vselej odlikovalo z glasnim priznanjem. V poslednjih predstavah je nastopalo tudi dôkaj novincev, kar utegne sčasoma dobro pospeševati našo dramatiko, ako se bode skrbelo za korenito izobražanje tega narastaja. Slovensko gledališče se je s predstavo dne 24. malega travna za vselej poslovilo od čitalniškega odra, in ko se na jesen pričnu predstave v novem deželnem gledališči, vršile se ne bodo več v takó, rekli bi, omejenem krogu kakor v ljubljanski čitalnici. Ker se mimo tega pričnu redne nemške predstave, treba bode kár najresneje skrbeti za to, da naše predstave ne bodo zaostajale za nemškimi; dobra volja sama ne bode izdala veliko! — Sklepaje poročila o minuli gledališki dôbi, upamo, da se do jeseni zvrši še to in óno, kar bode v prid naši dramatiki; saj je dokazalo »Dramatično društvo« baš letos, da ima slovensko gledališče dovôlj življenske moči in nekateri člani njega igralnega osebja dovôlj sposobnosti tudi za resnično lepe, dovršene predstave!

Iz muzejskega društva. Na obilo obiskanem zboru dne 11. malega travna je predaval g. prof. *S. Rutar* v slovenskem jeziku, kakó so v starih in novih časih plovili po Ljubljani. Omenivši važnosti Ljubljane za plovstvo sploh, dokazal je iz tehniških vzrokov, da je sedanja struga umeten kanal. Stara Ljubljana je gotovo tekla posredno med Notranjimi Goricami in Podpečjo. Kdaj so uredili reko takó, kakor teče dandanes, določiti je težko. Ker prarimski prebivalci naših dežel niso znali zidati, moramo pripisovati ureditev Rimljanom. Plovitev po Ljubljani je bila vsa stoletja živahna. V majhnih in velikih čolnih, noč in dan so plovili blagó, ki je prihajalo iz Italije ali odhajalo v Italijo. Male čolne so dolbili iz jednega drevesa, velike so tesali iz velikih debel ter jih pokrivali s škodlicami. Táko 26 m dolgo ladjo so predlanskim izkopali na Koslerjevem zemljišči. Največ dobička od plovitve so imeli Trnovci in Krakovčani, ki so v ta namen osnovali čolnarsko zadrugo v Ljubljani, kateri je podelil cesar Friderik III. leta 1489. poseben privilegij. Po tem smé Trnovce v vseh stvaréh (razven v kriminalnih soditi samó sodni colnar v Ljubljani. Zadrugarji so vzdrževali večno luč, skrbeli za bolne in plačevali sv. maše za umrše zadrugarje. V rečenem pismu se omenjajo mogočni hrastje, ki so takrat stali ob bregovih Ljubljane, da ni delal vihar na vodi presilnih valov. Strogo je bilo prepovedano sekati ali drvariti po dobri. To pismo sta potrdila cesarja Maks leta 1506. in Ferdinand I. leta 1535., da sta pomnožila državne dohodke. Najobširnejši privilegij je podelila Krakovčanom cesarica Marija Terezija leta 1756. Iz njega vidimo, kakó razvita je bila takrat plovitev po Ljubljani. Razločevali so posestnike velikih in malih ladij; vsaka vrsta je imela svojega načelnika, svojo pušico in zastavo. Dolžni so bili imeti samó krepke in dobro izurjene čolnarje. Ako je umrl po-

sestnik ladje, stopil je drug sposoben čolnar v zadrugo. Sosebno lepo ladjo so izdelali Ljubljanci, ko je leta 1660. prišel cesar Leopold v Ljubljano, da vzprejme poklonitev kranjske dežele. Plovili so tudi pod Ljubljano in dalje po Savi v južne kraje. Da so se ognili slapa pri Fužinah (Kaltenbrunn), napravili so leta 1738. ob strani 810 m dolg prekop z zatvornicami. V našem stoletju pa se ta prekop ni več rabil, ampak prebivalci Sela in Vodmata so prevažali na težkih vozovih (parizarjih) blagó od Zaloga do Ljubljane. To blagó razkladati in nakladati so imeli pravico zgolj Krakovčani, ki še sedaj nakladajo in razkladajo blagó, carini podvrženo. Leta 1780. so izkopali Gruberjev prekop, da bi posušili barjè. V našem stoletju (leta 1840.) so za Ljubljano stesali domači tesarji celó parnik (»Erzherzog Johann«), ki je bil 28 m dolg, 4 m širok in imel 14 konjskih sil. Do Vrhnike je potreboval 2 $\frac{3}{4}$ ure. Ljubljanci so se s tem parnikom prav radi vozili do Lipe ali Podpeči ali k Sv. Ani ter tam napravljali razne veselice. Ali to veselje je trajalo le malo časa. Postranski potoki so nanesti veliko peska v strugo ljubljaničino; nastale so prodine, ki so provzročale marsikaj nesreč. Zato so že leta 1850. opustili parnik, razdelili ga in na treh »parizarjih« odpeljali čez Ljubelj v Celovec. Ko so leta 1854. dogradili železnico z Dunaja v Trst, prestala je vélika plovitev po Ljubljani. — Prav takó lepo in pregledno, kakor temeljito sestavljeno predavanje g. profesorja so poslušalci vzprejeli z glasno pohvalo. *A. Kaspret.*

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaji je izdalo tretje letno poročilo o svojem delovanju leta 1891. Društvo si je pridobilo prijateljstvo in sodelništvo vseh odločilnih krogov, dá, vse domovine. Slovenski škofje, slovenska delegacija v državnem zboru, deželni zastop sredine slovenskih dežel, srednji stanovi vseh strok in pozivov brez ozira na pokrajino, katera jim je ožja domovina, vsi nahajajo med ustanovniki ali podporniki tega društva tudi svoja imena. Ravno ko so se završili računi za minulo leto, došla je odboru vest, da je stopil mestni zastop ljubljanski v vrsto društvenih ustanovnikov z vsoto sto gld. — V opravljenem izkazu za 1891. leto so navedeni ti-le dohodki: osnovna glavnica konci 1890. leta gld. 2413'06, doneski novih ustanovnikov gld. 450'—, Kotnikovo volilo gld. 1000'—, razpoložna glavnica konci 1890. leta gld. 214'96, obednice, ostale za mesec prosinec 1891. leta, gld. 4'80, prispevki rednih članov, podpornikov in dobrotnikov gld. 883'—, obresti glavnice gld. 92'40; skupaj so torej znašali dohodki gld. 5058'22. Ako se odštejejo troški v skupnem znesku gld. 1152'96, ostane društvene imovine konci 1891. leta gld. 3905'26. — Podpor se je razdelilo v minulem letu za gld. 974'— med 52 podpirancev v 196 slučajih, in sicer v gotovini 68krat in v znamkah-obednicah 128-krat. Med podpiranci je bilo 21 juristov, 11 filozofov, 5 medicincev, 1 slušatelj tehniške vélike šole in izjemoma 5 učencev živnozdravništva in 3 učenci akademije vpodabljaajočih umetnostij. Vseh članov in dobrotnikov je bilo 117. Odbor tega prevažnega društva, katero kár najtopleje priporočamo imovitim Slovencem v blagohotno podporo, sestavljen je takó-le: predsednik g. *Ivan Navratil*, podpredsednika gg. *dr. Fr. Simonič* in *dr. Friderik Ploj*; blagajnika gg. *dr. Frančišek Sedej* in *Jakob Pukl*; tajnika gg. *Ivan Jereb* in *dr. Karol Štrekelj*; odborniki gg. *dr. Alojzij Homan*, *Ivan Lucar* in *dr. Matija Murko*; revizorji gg. *Peter Hlačar*, *dr. Vl. Globočnik pl. Sorodolski* in *dr. Klement Seshun*. — Darove vzprejema prvi društveni blagajnik g. *dr. Frančišek Sedej*, c. in kr. dvorni kapelan in ravnatelj in Augustineji na Dunaji, I, Augustinerstrasse 7.

O početku imen Sachsenfeld in Žalec. — Gospod *A. Petriček*, učitelj v Žalci, poslal nam je v ponatisek nastopni članek pokojnega Dav. Trstenjaka: V ustanovnem pismu novoklosterskem (Neukloster blizu Polzele) dto. 13. rožnika 1453 se omenja, da je pokneženi grof celjski Friderik II. dal dominikancem vinsko desetino pri Sv. Lovrenci pod

Sachsenwartom. Sv. Lovrenc je podružnica farne cerkve sv. Pavla pri Prevolskem (na desnem bregu Savinje), v starih listinah se imenuje: St. Pauli exclesia prope Liebenstein. (Beitr. zur Kunde steir. Gesch. Quell. VIII., 118, novoklosterska kronika v štajerskem deželnem arhivu.) Trdnjava Sachsenwart se imenuje pa že tudi za Otokara Přemyslovca; on je dal Neži, grofinji heunburški, to trdnjavo „zum Leibgedinge“ leta 1270., kar je potrdil tudi cesar Rudolf leta 1279. Slednjič se „Sachsenwart“ nahaja v posestvu grofov celjskih do leta 1456. Kako je ta trdnjava končno razpala, ne pové nam zgodovina. Stala je južno od podružnice Sv. Lovrenca na prednjem rtu Hrastrnike. Ko je Karol Veliki uničil koroško-slovensko vojvodino, naseljeval je nemške plemiče po vsi deželi, in ti so stavili silovite grade s pomočjo sužnih Slovencev, in tako je prišel tudi plemič „Sachse“ v savinjsko dolino in si je sezidal grad „Sachsenwart“, to je Sachsova stražarnica, iz katere je prežal na svoje robove podložnike. Pri-devek „wart“ ima več gradov, tako so plemiči „Plankh“, svoj grad imenovali Plankenwart. Sachse je bržkone prišel iz Saksonskega; najprej plemiče Sachse nahajamo v labodski dolini. Hartung de Sachs se imenuje že leta 1118. Iz te rodbine se je brez dvojbe eden plemič naselil v savinjski dolini in postavil Sachsenwart. Ker se cerkva Sv. Petra v savinjski dolini imenuje exclesia s. Pauli in Saxenthal (v listini z leta 1256.), in cerkev Sv. Miklavža pa parochia s. Nicolai in Saxenfeld, sme se sklepati, da sta žalsko polje in šentpeterska dolina bili lastnini plemičev Sachsov in po posestnikih dobili imeni. Nemško ime Sachsenfeld se je udomačilo pri nemški gospodski in v nemških kancelijah, a domači slovenski prebivalci so kraju pravili, kakor se je velel pred prihodom nemških tlačiteljev.

Žalec. Razlaga pa se ime Žalec lahko iz dveh debel in sicer: a) žal, starosl., ripa, breg, Ufer, v hrvaščini pa »žalo« označuje glarea, peščenato in kameničasto zemljo, kakešna je na krajih vodá in morja, prod, debeli pesek. Oblika Žalec je diminutiv. b) Žal pa tudi označuje v staroslovenščini sepulcrum, grobno jamo, pokopno jamo, grob. Kraj ob cesti nad žalskim trgom, kjer leži godoveljska cerkvena njiva, še ljudstvo sedaj imenuje „Na žaleh“. Naj se sedaj in facie loci preišče, katera razklada bi bila prikladnejša, ali po žal, ripa, glarea, ali pa po žal, sepulcrum.¹⁾

Stari Trg 6. oktobra 1888.

Davorin Trstenjak.

»Hrvatski album« se bode imenovalo glasbeno delo, katero pripravlja za tisek ravnatelj »Glasbene Matice« g. prof. Fr. Gerbič. Ta album bode obsejal 25 samospesov za visoki glas s spremljevanjem klavirja in izide v treh zvezkih. Nekatere te skladbe so se že pele po raznih koncertih hrvaških; nekatere so bile tudi že natisnjene. Besede so zložili zlasti Harambašić, Sundečić, Šenoa, Vukelić in Trnski.

¹⁾ Ne vém, koliko je upravičena beseda „žal“ za „sepulcrum“. Sedaj je menda nikjer več ne rabijo v tem pomenu. Morda se je razvil ta pomen zato, ker so stari ljudje svoje mrljice zakopavali tudi v pesek in žal, n. pr. v laténski dóbi. Zdi se mi pa, da je prvotni pomen „žala“ — „glarea, prod“. Da se v hrvaščini tudi obala imenuje „žalo“, to prihaja od tod, ker je na obali vedno mnogo obrušenega proda. In s takim prodom je gotovo tudi napolnjeno žalsko polje, toda o kakih starinskih grobih blizu Žalca nisem mogel zvedeti ničesar. — Ignacij Orožen (Archidiaconat Saunien pg. 346) tolmači ime Žalec od „žal“ — Ufer, Rain, in primerja to ime Brežicam. Tudi nemško ime Sachsenfeld izvaja isti zgodovinar od slovenskega „Žalec, Žauc“, češ, da so Nemci temu polju rekali najprej „Schauzenfeld“ (izgovarjaj: Žaucenfeld), a pozneje, ko jim pomen tega imena ni bil jasen, naredili so iz njega Sachsenfeld. Za to trditev govori posebno ta okolnost, da so Nemci kraj, trg krstili z imenom „Feld“, kar bi sicer ne bilo mogoče, da jim je bil še jasen starejši izraz „Schauzenfeld“. S. R.

Slovenska pravna terminologija. Društvo »Pravnik« se je nedavno obrnilo do pravosodnega ministra s prošnjo, da bi jeden izmed predlaganih sodnih uradnikov dobil šestmesečen odpust in v tem času uredil gradivo za terminološki slovar ter sestavil poročilo, o katerem bode sklepati posebni enketi. Druga prošnja je šla do deželnega zbora kranjskega, da bi se podpora 500 gld. za terminologijo ne izplačala šele, ko se terminologija izdà, nego takoj v društveno razpolago. Deželni zbor je, kakor je znano, ustregel tej prošnji.

»**Slavorum carmina epica selecta.**« Pod tem naslovom je izdal prof. dr. V. Jagić nekatere narodne pesmi slovanske za svoje učence ob troških slovanskega seminarja na dunajskem vseučilišču. V zbirki je po pet pesmij ruskih, bolgarskih, hrvaško-srbskih; po tri epiški-liriške: maloruske in češke, štiri poljske in jedna slovenska.

Slovanstvo ve svyeh zpěvech, ta znameniti zbornik, katerega izdaja g. Ludovik Kuba v Podčbradih, obseza v najnovejšem svojem zvezku 62 hrvaških pesmij, prirejenih takó, kakor so bile prirejene pesmi drugih narodov slovanskih. Izdajatelj toži, da se veliko delo njegovo razprodaja jako slabo, tako da niti ne vé, kdaj izide prihodnji zvezek. Mi pri tej priliki opozarjamo na zbirko slovenskih pesmij g. Kube, o katerih se je strokovna kritika izrazila jako ugodno. Dobivajo se po gld. 4'40 v posebnem oddelku; prijatelji petja in pevska naša društva naj sežejo po njih!

»**Světém slovanským.**« Gospod Ludovik Kuba izdaja poleg slovanskih pesmij, o katerih poročamo zgoraj, zanimljive potopise po deželah slovanskih. Na ogled imamo tretji zvezek tega dela, v katerem popisuje gosp. Kuba svoja potovanja po Črni Gori leta 1890. in 1892. V berilo je vtisnjenih več izvornih slik; mimo tega izhajajo glashbene priloge. Lepo delo je vredno obile podpore; dobiva pa se po vseh slovanskih knjižarnah, zvezek po 30 kr.

»**Valjevske novine**« (Valjevo je okrožno mesto v zapadni Srbiji) pišejo v svoji 63. številki lanskega leta zelo laskavo o Slovencih. »Slovenci so vrl, okreten narod, kateri zvesto čuva svoja narodna svojstva. Nemci so bili v novejši dōbi zasadili svoje korenine médnje, ali v zadnjem času odbijajo Slovenci Nemce pod vodstvom svoje inteligencije na vseh postojankah. In dasi ta inteligencija po številu ni velika, vendar je vredna vsake pohvale zaradi svoje delavnosti in svojega rodoljubja. Pazno in ljubeznivo spremljajo vsako gibanje in vedó za vsak le količikaj važni dogodek pri vseh Slovanih. »Sram me je bilo,« tako piše belograjski prof. Lazarević, »ko sem spoznal iz razgovora s posameznimi profesorji in učitelji, da Slovenci mnogo boljé poznajo naše razmerje in našo književnost nego mi njih.«

Zmaj Jovanović. Skupščina srbska je dovolila slavnemu pesniku Jovanoviću 4000 dinarjev na leto za vse življenje; prav tolika vsota se je odločila tudi pisatelju *Ljubomiru Nenadoviću*, obema v znamenje, kakó čislajo Srbi njiju književna dela. Narod je navdušeno pozdravil ta ukrep narodne skupščine.

Gunduličev spomenik odkrijejo prihodnje leto v Dubrovniku. Zvršil ga bode slavni hrvaški kipar Ivan Rendić v Trstu.

Spomenik Daničičev. Kipar Rendić je dovršil spomenik tega slavnega učenjaka srbskega, ki se postavi na Kalinegdanu v Belem Gradu.

Srbska opera. Vladislav Nikolajević Štirski piše opero iz narodnega življenja srbskega. Libreto si je zložil sam.

Nil Aleksandrovič Popov, slavni ruski učenjak, umrl je dné 3. prosinca v Moskvi. Izmed mnogih drugih del imenujemo zlasti dve: »V. N. Tatiščev in njega

dôba" ter „Rusija in Srbija“. Pokojnik je bil član mnogih slovanskih učenih društev, mimo tega je bil zaradi svojih zaslug imenovan za člana carske akademije v Peterburgu. Popov je mnogo potoval po zapadni Evropi in se tudi pomudil v Ljubljani. Na moskovskem vseučilišču je predaval o zgodovini narodov slovanskih; ta predavanja se baje izdado v posebni knjigi.

Važne listine z vseučilišča dorpatskega. „Zlatá Praha“ je poročala o znamenitih listinah, katere je našel knjižničar dorpatskega vseučilišča v skrinji, napolnjeni z dubletami in starimi akti. Poleg latinski pisanih protokolov senata vseučiliškega in računskih knjig iz poslednje polovice XVII. stoletja obsejajo te listine korespondencijo švedskega vojvode in državnika Jakopa de la Gardie, med katero je 60 svojeročnih listov kralja Gustava Adolfa in dolga vrsta pisem raznih švedskih vojvod in državnikov, potem pa obsežno korespondencijo grofa Ivana Oxenstierna, sina slavnega Axela. Dočim so prvonavedene listine važne za razmerje med Rusko in Švedsko leta 1613. in za razmerje med Poljsko in Livonsko v letih 1627.—1629., Oxenstiernova korespondencija do dobra pojasnjuje zgodovino westphalskega miru, zakaj v nji je dokaj poročil Ivana Oxenstierna, ki se je udeleževal mirovnih pogajanj v Münstru in Osnabrücku. — Vseh listin je preko 600; pisane so švedski, nemški, latinski, francoski in ruski. Knjižničar Kordt jih sedaj pridno proučuje, in takó je upati, da se učeni svet skoro seznani s temi listinami, ki so vse kakor jako znamenite za zgodovino severne Evrope v XVII. stoletji.

Stoletnica Rossinijeva. Dne 29. svečana je bilo ravno sto let, odkar se je porodil slavni skladatelj italijanski, Giachino Rossini, „labod pezarski.“ Rossini se je že v 18. letu svoje dôbe bavil z gledališčem, tri leta pozneje pa je bil ljubljeneč občinstva, katero se je čudilo njega operam „Taurkred“ in „Italijani v Algiru“. V 23. letu dôbe svoje je zložil v trinajstih dneh opero „Seviljski brivec“, pozneje pa še dolgo vrsto drugih oper, izmed katerih slove zlasti „Otelo“, „Armida“, „Mahomet“, najbolj pa „Viljem Tell“, katerega je zložil v Parizu leta 1829. Nató Rossini ni več pisal oper, pač pa je leta 1841. zložil sloveči svoj „Stabat mater“. Pokojno je živel s soprogo, bivšo pevko Izabelo Colbrand, v Passyji pri Parizu, kjer je umrl leta 1868. Pred nekaj leti so prenesli njega truplo v rojstveno mesto Pesaro. V spomin Rossinijeve stoletnice so po vseh večjih gledališčih predstavljali ali popolne opere tega slavnega skladatelja ali nekatere odlomke njegovih glasbenih del.

Levstikovi zbrani spisi. Baš pred sklepom denašnje številke smo prejeli Levstikovih zbranih spisov tretji zvezek, ki obseja: Povesti, pravljice in pripovedke; potopise; zgodovinske spise, in končno književno-zgodovinske spise. O svojem času priobčimo tudi o tem zvezku obširneje poročilo iz peresa g. prof. V. Bežka.

Listnica. Zaradi piclega prostora odgovorimo nekaterim pošiljateljem pesniškega gradiva šele prihodnjic.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrta leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravišтво »Národna Tiskarna« Gospodske ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.